ԱՐԵՒԵԼԵԱՑ

ՊԱՄԱԿ

ԿԻՍԱՄԱՍԵԱՅ

Ազգային, Գրական եւ Բանաստեղծական

27 ՐԴ ՏԱՐԻ

1897

ԹԻՒ 18 — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՉՄԻՒԹՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՒԻՏԵՄԻՍԹԱՆ ԳՐՔԱԿՆԵՐ 601
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԱՆՔԵՐ ՄԸ (Մ. Նուպարեան) 606
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՑԱՆԱԿԱՆ ԴԷՊՔ ՄԸ 610
ՅՈՒՅԱ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՒԱԴՐԱՑ (Տ. Վ. Պ.) 615
ՄԸՂՉԻՆԻՐՔ (Կ. Ճ Գ չկ'օրինաբ.) 619
ԱՆՏՆԻՆ ԳՐՔԵԼԸ (Ծիրակ) 623
ԻՄԱՑՏԱԼԸ ՄԱՆԿԱՆ ՄԸ (Վ.) 628
ԱՂՔԱՏԻՆ ՁԻՒ ՍԱՂՈՒՆԴ (Մ. Սարքեան) 631
ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ 632

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԱՆԱԼԻՆ ՊԱՒԼՍՏԻՆ

ՊԱՏՇԱԽՐԱՆ

Ժողովրդական բանաստեղծ — Ազգեղապահ

ԿՆԴՐ

Իմիր — Մամուռեան — Բիւ 4։

Ժամանակ մը իմ վէր տաներէ գնաց հատուած մը Մանկան տպրութիւններէս թղթակ մանկավարժութեան պատրաստելու եւ Ա. առաքեան ընթերցարանի իրը կեդրոնացուցիչ նիւթ, առնելին և թարգմանելիք բովանդակութեան համեմատ և օգտակար ընելու։

Հեղինակին առաքինութիւնը չկրցաւ օրինակները կեղծ են։ Դպրոցական պաշտօնէութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք նոյն անուանի հրատարակութեան կեղծ դասագրքի մը վրայ, որ թարգմանին գործէ է ամբողջ տող առաւելութիւններէն ու թերութիւններէն, որ ունի Մամուռեան Տպարանի Դ. տպագրութիւնը։

Զ Իւնիս, 1/13 Մայիս 1897

Ն. Գ. ՊԱՒԼՍՏԻՆ

Ս. ՍԻՎՐԻԱՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿՔ

ՄԵԾ ՎՃՃԱԾՈՒԹԻՒՆ

Մոյն համբաւաւոր վաճառատունն՝ ուր կը ծախուին գանազան բամպակեղէն, բրդեղէն, մետաքսեղէն նիւթեր, վաղուց կը վայելէ ոչ միայն Իզմիրի ամէն հասարակութենոյ համարումն, այլ և իր բոլոր գաւառային յաճախորդներուն վստահութիւնը որ արդէն քաջ գնահատած են իր ազնուական ընարութեան, տակաւնութեան լաւութեան, չափերու ճշտութեան և գիներու անհաւծոյ չափաւորութեան դժալի առաւելութիւններն, այնպէս որ միշտ գոհ մնացած և այն վաճառատունը պատուած են իրենց յանձնարարութեամբ։ Ինչպես յարգ նոյնպէս և այսուհետև Սիվրիսարեան վաճառատունն պատրաստ է միևնոյն գիւրութիւններն ընծայել սեղւոյս յաճախորդներուն, և յատկապէս գաւառացոյց ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վերոյիշեալ առաւելութենոյ վրայ։ Պարտին վստահ լինիլ թէ իրենց յանձնարարութիւններն գրով կամ գործակատարներու միջնորդութեամբ, ամենայն ճշտութեամբ ու վուժով պիտի կատարուին։ Անոտարակոյս գաւառացի և տեղացի նոր յաճախորդներ պիտի վաստին, անձամբ գիմելով փորձել, առքրանոց գերազանցութիւն, Սիվրիսարեան ընդարձակ մեծերանոցներու մէջ՝ որ կը գտնուին՝

ԶՐԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՔ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ - ԳՐԱՍՏՐԱՑ ՔՆՆԵՐՈՒԹԻՒՆՆ

Ամեն պատանիներու դասախօսութիւնք կը լինին Հայերէն, Անգլիերէն, Ֆրանսերէն և թուրք լեզուներով, ինչպէս նաև թուաբանութեան և այլն. Ծրագիրը երեք անգամ պիտակէ առաւօտ ժամը 10 — 11 ½, երեքշաբթի և Հինգշաբթի երեկոյները ժամը 7 ½ — 9։

Աշակերտաց թիւն հասած է այսօր մինչև 88։ Արդ ապէ՞ն ատուս պատանիները, որոնք չուզեցին մէջ գրուիլ կամ արուեստով մը կ'զբաղին, թող փութան օգտուիլ այս առթէն, երբ ամէն ինչ ձրի կը տրուի իրենց — դասախօսութիւնք, գիրք, թուղթ, եւն։ 8—24

ՄԵԾ

ԴԵՐԶԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԷՈՐԳ Մ. ՔԷՉԻՉԵԱՆ

Ադրիանուպոլսոյ Լուսաւորչեան Ֆերմանէն կից, Թիւ 1

Վաճառատունս հասատատած օրէն իվեր առիթ ժամանակին մէջ ունեցած գործերէս յատկապէս, տպագրած մի եւ թէ մեծ մեր յարգարժէքութեան հաւատարիմ գտնուած ենք, հարկ չկայ գովեստներ շռայլել. յայտնի, մեր գործերը իրենք են արդէն թէ գնորդ ժամանակին հետ նաև ունինք մեծ ուշադրութիւն մը ուրիշ նմանօրինակ հաստատութիւններէ ձեզի, կարի և ապրանքի մասին ներկայացնելք թէ որչափ դժուարին է ամեն մէկ անհատի ճաշակը գոհացնել և ձեզի յարմարութիւն տալ, նա մանաւանդ երբ այդ անձը ուշադիր է որ հագուստ չինել կուտայ մեզ։ Ուստի ինչպէս մինչև այսօր, նոյնպէս ալ այսուհետև պիտի աշխատինք ամեն կերպ և զոհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ ամենէ բծախնդիրները անգամ գոհացընել։

Ակնկալութիւն չենք հաւատար նաև յիշացնել թէ վաճառատան մէջ կը գտնուի քանդմիրներու, ֆրասներու և այլ տեսակ ուշադրութեանց ճոխ հաւաքածոյ մի, և թէ պատրաստ կարուած հագուստներ ալ ունինք։

Ահա, ձեռնտու եւ տնկուն, դիմեցէք եւ տեսէք։

7 — 24

ԸՆՏԻՐ ՔՕՆԻԱՔ

Διαμαντένης Αντρικένης και Σας

ՍԱՄՈՍԻ ՄԻՍՖԷԹ ԹԱՂՈՂԷՆ

Ինչպէս ծանօթ է ամենուն Սամոսի միսքէթ դինեն ուշադրեն վրայ կը գերազանցէ միւս բոլոր իր նմանները, հետեւապէս այդ խտղողէն չինուած ՔՕՆԻԱՔԻՆ ճշմարիտ համեղ համապատասխան քիմիական նորագոյն պահանջմանց, ոչ թէ միայն կրնայ մրցիլ ծուխատանի մէջ և այլ ազգաբնակ բոլոր ածներն թէ դնեն և թէ սեռակին կոպէ, այլ նաև կրնայ առաջինն համարուիլ Եւրոպայի մէջ պատրաստած բոլոր քօնիաքներէն։

Սամոսի մէջ հիմնեալ առաջին միակ հաստատութիւնն է այս գործարանն ուր չինուած ՔՕՆԻԱՔԻՆ առաջինն է ըստ Միսքէթի խտղողէ։

Հետեւապէս այս քօնիաքն իր գերազանցութեամբ արդէն հաչակ հանած լինելով, վստահ ենք որ Ազգայ Հայ հասարակութիւնն, անգամ մը փորձելով պիտի գերահանէ անոր գերազանցութիւնն և պիտի ղգուշանայ ուրիշ քօնիաքներ գործածելէ, վասն զի մեր քօնիաքի սեռակին մին է և չունի երկրորդական կամ երրորդական տեսակներ։

ՍԱՄՈՍԻ ՔՕՆԻԱՔԻՆ մեծ քանակութեամբ ունենալ փափաքողը պարաւին դիմել Սեֆրաքի խան Ա. Յ. Եօրեի փողոց Յովել Մարտիրոսեան և Ընկեր. իսկ փոքրաքանակ գնողներն կրնան դիմել Հայոց թաղ Պրնք. Դ. և Լ. Շեղբեհանճեանի, և բոլոր նպատակաճառ և շաքարավաճառներու մօտ։

Գիներն անհամեմատ աժան են մրցելու կարող հրապարակիս վրայ գտնուած բոլոր քօնիաքներու հետ։

ՅՈՎԵԼ, ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ

Միակ ներկայացուցիչք

Թուրքիոյ Եգիպտոսի, Անգլիոյ և Միացեալ Նահանգաց։

Յ. Գ. Ա.ԴԷն անանձ որ կը փափաքին վերջնականապէս երկիրներու տարածութեան վրայ մանաւանդ Սամսոի Քնեհատէ գործակալութեան, կրնան դիմել Ազգանուն Ընդհ. Գործակալութեան կեդրոնատեղին, Սեֆերաքի խան Ա.չէ Եօրէի փողոց։

Յ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ և Վ. ՋՄՒՌՆԱԿԵՍԵԱՆ

ԺԱՄԱԳՈՒՅՑ

Պատիւ ունինք ծանուցանել արդոյ Հաւատարկութեան թէ ի Զուհա Պէտսի ն թիւ 14 մեր նոր բացած վաճառատան մէջ կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժամացոյցներ. ոսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxidé, գարնոզ, ամպացոյց և քրօնօմէթրը գրպանի ժամացոյցներ։

Զարիւսիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules)։

Զանազան տեսակ դոնարեզնիք ինչպէս ապարանչան, քարֆիցա եւն։

Ժամագործներու և ոսկերչաց վերաբերեալ ամեն տեսակ դանազան գործիներ։

Հոս կը յարդարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ լրապէս երաշխաւորեալ։

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ ջեղքեալ գիներով կ'ըլլան։

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆ

Հայոց ազգ ըստ

Դ. եւ Լ. ՃԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Աբդոյ Հաւատարկութեան և մասնաւորաբար մեր Պատ. Յաճախորդներուն թէ վերջերս մեր վաճառատունը խիստ ճոխացուցած ենք զանազան ուտեստներով։

Մեզ գիմողը ամեն ինչ պիտի գտնէ շատ աժան գիներով։

Ունինք նաև Ալիքարի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործատուններէն ծախուած գիներու վրայ ԱՒԱՆՑ ամենափոքր չտեսնուած գիներու մ'ընելու։

Գիւրութեան համար մեր Յաճախորդներուն հաշուետուրքներ կը յանձնենք և մեր տոլորութեան համեմատ հաշիւները ամիսը անգամ մը կը փակենք,

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒ 18 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1897

ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿՆԵՐ

Յառաջդիմութիւն բառն յարաբերական ու ընճուռուկ իմաստ մ՚ունի՝ քան տեղւոյ և ժողովրդեան ի բաց առեալ միջավայրի և շրջապատիւս ներգործութիւններն որ կ՚ազդեն ընդհանրապէս ժողովրդեան մը յառաջդիմութեան վրայ, կան նաև բարոյական, ֆիզիքական և մտաւորական դործակիներ որ նոյն ժողովրդեան պատմական, ցեղական ու կազմական նկարագրին հետ յարաբերութիւն ունին։ Յառաջդիմութեան սկզբունքը ընդունելով՝ հարկ է ըսել որ այն իր բնութիւնն ու նշանակութիւնը կ՚փոխէ ժամանակի հոլովմամբ և բարոյ փոխմամբ։ Ինչ որ այս ինչ ժամանակամիջոցին յառաջդիմութիւն է ժողովրդեան մը համար, յետադիմութիւն կամ ձնռայականութիւն է ուրիշ ժողովրդ-

դեան մը կայութեան նկատմամբ, այնպէս որ քաղաքակրթութիւն ըսուածն՝ որ բարոյական, գիտական, արուեստագիտական, ճարտարական զանազան ճիւղերու մէջ առնուած յառաջադէմ քայլերու գումարումն է, որոշ չափ և սահման չունի, քանի որ մարդկային զարգացման աստիճէն անչափ ու անսահման է։

Բայց ի՞նչ են նախ՝ բանաւոր և ճշմարիտ քաղաքակրթութեան մը հիմունքն, երկրորդ՝ ինչ, յառաջդիմութեան էական դործակիներն։

Նախ՝ քաղաքակրթութիւն մ՚որ լոկ նիւթական բարօրութեան միջոցներն և չէ թէ հոդեկան կարողութիւններն և բնաւորական յատկութիւններն զօրացնելու կ՚ձգտի, պարզապէս իր բուն նպատակէն կ՚վրիպի և ամեն բարձր սկզբունք, ամեն տեսլական անձուկներ կը դոհէ միայն անասնական յօժարութեանց գոհացման։ Այս է նիւթապաշտական քաղաքակրթութիւն, ուր կ՚դիմեն այժմ կարդ մը բարեկիրթ կոչուած ազգեր և ներկայի վաղանցուկ առաւելութիւններ ապագայի անդնահատելի բարեաց կ՚ստորադասեն։ Այսպիսի դրութեան մէջ՝ մեծ մեծ բառեր, չղջուն գաղափարներ, մարդկային սիրտն ու հոդին յուզող արդարութեան և իրաւանց յայտարարութիւններ թէ դրական, թէ օրէնադրական և թէ ընկերական ամեն հանդիսաւոր պարադայից մէջ կ՚հռչակուին, սակայն այդ ամեն ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրակցութեան բանաձևներն պարզապէս երևոյթական պատրուակներ կամ խայծեր են աւելի խորը ծածկելու և աւելի լաւ պատրելու թերևսմտութիւնն ու դիւրահաւանութիւնն, և աւելի դիւրաւ հասնելու այն նպատակին որ նիւթապաշտութեան, բռնատիրութեան նպատակն է։ Եւ արդարև՝ անկատար, թերի ու խարուսիկ պիտի մնայ քաղաքակրթութեան գործն ցորչափ վարչային, ընկերային ու ժողովրդային շահեր և իրաւունքներ հակամարտ վիճակի մէջ յարատեն են, ցորչափ ներդաշնակութիւն չհաստատուի այն հանգամանաց մէջ որ բարոյական մարդու

յատուկ են և այն պիտոյից մէջ որ լոկ նիւթական մարդուն կ'պատկանին, եւ երբ աշխարհիս իմաստուններն ու ղեկավարներն այդ հատասարակչռութիւնն անտես կ'առնեն, երբ մի կողմէ մարդկային կոյր կրից վրայ յեղնած՝ փառասիրական չարժուձիներու մղում կ'տան, երբ վերջապէս հոգին մարմնէն անջատելով, անչափս կ'դըղռուեն մին և անխոհեմաբար կ'անդոնեն միւսն, կրակի հետ կ'խաղան, վասն զի ինչ որ այսօր իրրև թագուն և թերևս անկարևոր զօրութիւններ կ'նկատուին, կրնան օր մը պայթելով՝ եւրոպական արդի ընկերական շէնքն խախտել և գիտութեան ու քաղաքակրթութեան կանգնած կուռքերն տապալել։

Արդի քաղաքակրթութեան հետևած այս տարօրինակ ուղղութեան էական պատճառներէն մին՝ եթէ մարդկային ամբարտաւանութիւնն է, միւսն՝ յառաջդիմութեան գործակիներու անխորհուրդ կիրառութիւնն է։ Այս դործակիները կ'կայանան գլխաւորապէս այն ամեն միջոցներու մէջ որոց պաշտօնն է բարձրացնել միտք ու հոգի, տալ մարդկային կամքին և բնաւորութեան այն ոյժն, այն տոկութիւնն, աշխատասիրութեան այն ունկն և անկախութեան այն ոգին, որով միայն մարդ էակն իր ճակատագրին կարող է տատարել։ Անշուշտ անհամար են այն ներդործութիւններն որ ի բարին կամ ի չար կ'մղեն մարդկային կարողութիւններն, սակայն ո՞վ կարող է ուրանալ որ ուսմունք, դրականութիւն, օրագրութիւն, որ մի մի յառաջդիմութեան գործակիներ են, ներկայ դարուս մէջ՝ աւելի հանդգային կրից թափ տալու կը ծառայեն քան մեղմել այն տեղութիւնն ու հակառակասիրութիւնն որ առ հասարակ կ'տիրեն ռամիկ ժողովրդոց մէջ, քան հարթել այն կրօնական, քաղաքային և ցեղական տարբերութիւններն որ բարբարիկ ու տգիտական դարերու մեղ կտակած անչահ ժառանգութիւններ են։ Ուրանալ կարելի չէ անշուշտ որ՝ թող այն տոհմային յատկանիշներն որ մէն մի ժողովրդեան յատուկ են և զոր պահել զարդացնել ներելի է աստիճան մը,

մեր լիշած գործակիներն չարժման մէջ կ'դրուին որպէս զի ոչ միայն ժողովրդոց մէջ տիրած անկրպետն ընդլայնեն, այլ և նախանձու, հին վրէժխնդրութեան, գոռոզութեան և ինքնասիրութեան դպացմանց նոր մղում մը տան, այնպէս որ պատահ առթիւ՝ մարդ մարդու դէմ իրը գազաններ ելլեն, զիրար ըզկուեն, առէլ թիւրիմաց ազդային պատուոյ, անչահ նկատումներու, անձնական շահու և աւելի դռնհիկ նպատակներու դոհացում տալու համար։ Բաւական է միայն աչքէ անցնել կարդ մը դրականն, օրագրականն և ուսումնարանականն ծրագրեր և դասական գիրքեր համեմատելու համար որ առ հասարակ վարձկան գրիչներ իրենց նուիրական պաշտօնին հակառակ՝ այս է բնաւոր այդատութեան, մարդասիրութեան, համերաշխութեան դգացումներ, լուսաւոր և հանրօգուտ դաղափարներ ու իտէալներ ժողովրդոց մէջ ծաւալելու և եղբայրակցութեան ու շահակցութեան անգին օգուտներն շնչտելու տեղ, հեռ ու դժուարութեան որոմներ կ'ցանեն և խաղ թշնամութեան մը գործակիներըը կ'լինին։

* * *

Նմ միթէ տարբեր եղանակաւ մի և նոյն պաշտօնը թերևս անդիտաց չե՞ն կատարեր և մեր մէջ կարդ մը օտարոտի սովորութիւններ և հիմնարկութիւններ։ Նախ՝ ինչպէս մեր նախորդ յօդուածով հարևանցի ակնարկած էինք, մեր արևմտեան և արևելեան օրագրութիւնն ընդհանրապէս մէն մի տեղւոյ տեհմային անմիջական պիտոյից անգետ այնպիսի պահանջումներ, այնպիսի յատկանութիւններ ունի, որ բոլորովին կամ վազահաս են կամ անպէտ, երկրորդ՝ մեր աչխարհիկ դրականութիւնն այնպիսի խայտաբղետ հիմ և կերպարան մ'ունի, որմէ ժողովուրդը կ'խրտչի կամ իրմէ և մանանայ կ'լափէ, առանց գիտելու որ այդ անուշն իր հոգեկան ու մտաւորական ընթիք յատկութիւնները կ'թունաւորէ։ Երրորդ՝ մեր վարժարանները այնպիսի ծրագիրներով կ'վարուին՝ որ

տոհմային դաստիարակութեան հիման վրայ չեն չինուած, մինչդեռ մեր մանկտին սովորաբար օտարներու ուսումը նարանները կանուխէն յոռճախելով՝ ի սպառ կ'կորուսանն ամեն ազգային զգացում ու յատկանիշ և մի մի հայադէմ էակներ կ'պատրաստեն, իրարու լեզուին, պաղատարներու և բնաւորութեան հակառակ դրութեան մը դատապարտուելով։

Ա յսպէս թէև ցեղակից և արեւնակից ի բնէ, նորալուր կրթութեամբ մ'իրարմէ կ'օտարանան հայերն, և տոհմային լինդիրներու, հիմնական հարցերու մասին դրեթէ բոլորովին ներհակ կարծիք, ներհակ հաւատ, ներհակ խոհ կ'զգաւանին, իրաւամբ կ'ըսեր մեզ անցածներս բանիբուն հայազգի անձնաւորութիւն մը թէ՝ ոչ մեր օրագիրներն իսկապէս համաձայն են կենսական կէտերու վրայ, որ հայութեան էական շահերուն կ'պատկանին, ոչ մեր դպրոցականերն իրենց դրացնեն հանրութեան հասողութեան և պիտոյից տեսակէտով հրապարակ կ'հանեն, ոչ մեր մանկտին ճշմարիտ հայոյի դաստիարակութեան պատրաստները կ'վայելեն, քանի որ այլ և այլ կլիմայի ներքև ապրած ամեն դրոշ, ամեն հրապարակագիր իր յատուկ կամ տեղական չափանիշ կ'չափէ ամեն բան և ինքզինք անվրիպելի կ'տեսնէ, քանի որ մեր տպաք և աղբիւրնք չեն թէ միօրինակ, շահատէտ և գործնական կրթութեամբ վարժարաններէ կ'տարձակուին իրրև ընթացատարս, այլ իրրև երազատես, դիւանագէտ կամ բարեկարգիչ։ Ունինք շատ ուռեալ պատանիներ՝ որ բուն հայ չեն, որ հայ ոգի չունին, այլ հայոց դէմքով անգլիացի են, ֆրանսացի են, գերմանացի են, ամերիկացի են, իտալացի են, ռուս են, տաճիկ են, պարսիկ են, և այս այլազգի էակները բնաւ երբէք չպիտի համաձայնին ո և է տոհմային լինդրոյ մասին, չպիտի կարենան միահամուռ ատտար դնել ո և է հանրօգուտ գործողութեան։

Եւ արդարև՝ այս այլազան դաստիարակութեան պարտ է վերագրել նաև այն անտարբերութիւնն որ քնդհանրապէս կ'երևի հանրային ազէտի մը, հանրօգուտ

ձեռնարկութեան մը, օգտաշատ գործի մ'առջև՝ և շատեր այդ անտարբերութիւնը կ'վերագրեն տգիտութեան, մինչդեռ բուն պատճառն հակամարտ և օտարոտի դաստիարակութիւն ու յարաբերութիւններ են։

Ուրեմն մարդկային յառաջդիմութեան ահմանուած գործակներ, ինչպես ուսմունք, գիտութիւն, օրադրութիւն, արուեստ, ճարտարութիւն, գրականութիւն, ոչ միայն լուսաւորեալ ապգերու մէջ ընդհանրապէս, այլ հայութեան մէջ ուրեք ուրեք իրենց բուն նպատակին չեն ծառայեր և կ'դաւակցին՝ միութեան ու սիրոյ տիրապետութիւնը փութացնելու տեղ՝ խտրութեան, օտարերութեան և հակառակութեան կիրքերը վարակել հայ ժողովրդեան այլ և այլ հատուածներուն մէջ։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՂԵՐՔ ՄԸ

(ԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

1880 տարին — երկրաշարժի տարին՝ որ 1850 ի մեծ երկրաշարժը կը յիշեցնէր — տօթատին եղանակը Իզմիրի մօտակայ [illegible] գիւղը անցընելէ ետք՝ յաջորդ տարին ևս կը վերադառնայի հոն, այս անգամ չէ թէ պանդոկի՝ այլ դեղջուկ ընտանիքի մը բնակարանին մէջ իբր թոշակաւոր հաստատուելու համար։ Այս բարի ընտանիքը՝ վաղուց ծանօթ ինձ, իր մէկ ընդարձակ սրահը ցուցուցած էր՝ ուր պատրաստ պիտի ըլլար ընդունիլ զիս՝ եթէ երբեք յաջորդ տարին կամ ուրիշ տարի մը նոյն առողջարար գիւղը յօժարէի երթալ օդափոխութեան։ Սրահին օգաւէտ ու նկարագեղ դիրքը, այն հանդարտութիւնը՝ զոր կը խոստանայ չինական խաղաղ տուն մը՝ հակապատկեր պանդոկի քիչ շատ փրդովալի կեանքի, յօժարութիւնս յիշեալ բարի ընտանեաց օգտակար ըլլալու՝ մղեցին զիս ի նկատ առնուլ այս առաջարկը՝ ուր մինչև մէկ աստիճան թախանձանք մ'ալ կը դրուէր՝ զի զայի մանկամարդ կնոջ լեզուանութիւնը մնացածը կատարեց։ Որ և է չարամիտ մեկնաբանութիւն կանխելու հա-

մար՝ փութամ ըսել թէ նայի գեղջուկ թոռը հետի էր չորքի ու գեղեցկութեան տիպար մ՚ըլլալէ։ Գեղնուկ ախտագին դէմք ունէր նա, դէմք աւերուն կանխահաս փութերով՝ որք մանկամարդ պատուի կերպարանք կուտային անոր, և . . . . անարատ յայտիկ աչքեր։

Ընտանիքը կը բաղկանար Էլէնիկ՝ որ գլխաւոր դեր պիտի կատարէ այս իրական վէպի մէջ և որ երկու մատղաշ զաւակներ կը ծնծղներ, իր ամուսնէն՝ բարի ու հեզահամբոյր դիւղացի մը՝ որ տան գետնայարկ մէկ սենեակր խանութի վերածած՝ իր արուեստը կը բանէր և զոր Թոռորի պիտի կոչեմ, և իր մօրմէ՝ եօթանասնոց պատուական մը տասդ տակաւին՝ բուն դեղջկուհւոյ տիպար՝ և որ տակաւին իր մասն ունէր առանին ծառայութեանց մէջ։

* * *

Այդ դիւղացի տան մէջ տեղատորուած օրս՝ նոր ու անծանօթ դէմք մը տեսայ հոն՝ որու չէի հանդիպած ոչ նախորդ տարին և ոչ անկէ յառաջ՝ երբ պատահարար կ՚այցէի այդ ընտանեաց։ Կարիճ մ՚էր նա թռռին բուն նշանակութեամբ, և յարգ ու վարկ գտած ու տեղւոյն իրաւունքներ առած ըլլալ կ՚երեւար ընտանեկան յարկի տակ։ Ո՞վ էր այդ կարիճը, հի՞ւր մը, ապգական՞ մը, բարեկա՞մ մը, կամ թէ ի՞նչ պարծ կը կատարէր՝ Նորատի կնոջ մը բնակակից։ Չկրցայ հասկնալ, և ոչ իսկ հետաքրքրուեցայ թափանցել այդ գաղանիքը՝ իբր խնդիր մը ինձ համար բացարձակապէս անտարբեր։ այլ սակայն հազիւ երեք – չորս օր անցած՝ հասկցայ լիովի անոր անուշիկ ներկայութեան պատճառը՝ որ խնամով ծածկուած էր ինձմէ նոյն իսկ քանի մ՚օր յառաջ՝ երբ վերջնական տեսակցութեան մը գացած էի յիշեալ ընտանիքին հետ։

Գիւղ փոխադրուելուս երկրորդ դիշերն իսկ ընդոստ կ՚արթննամ քունէս Անկարգութիւն մը, խուլ դղրդիւն մը, տալկլտուք մը քովի սենեակին մէջ՝ որ Թոռորիինն էր։ Ինչ կրնար ըլլալ պատճառը։ արդեօք կազ ու կրա՞ւ մը ծագած էր։ հեզահոգի տանտէրս կարիճ Ալէքսանտրոյի մէկ վատութիւնը տեսած ու մոլեգին դօտեմարտի՞ բռնուած էր անոր հետ։ Այլ ի՞նչ տարօրինակ դօտեմարտ էր այն անմայն ու անշշուկ՝ որու բուռն ըաօք մը՝ սաստիկ կշտամբանք մը չընկերանար բնաւ։ Այն խուլ դղրդիւնէ ետք որ պիտ ցնցած արթնցուցած էր, դուրսէն

Եկող մկա մ՚ոտնատ՚ոյնը լուսեցաւ սենեկին մէջ, թեթեւ ոտնատ՚ոյն մը՝ զոր մանկամարդինը ըլլալը կ՚ոտհեցին ի՞նչ ուրնմն, ամուսնոյն սենեկակից չէ՞ր գեղկուհին, և ինչո՞ւ ի՞ր ժամանակէ ի վեր Ա.ստուածական քնաքաշութեան երթալ և արուեստիկ մկ պոյմանը մեռա պատճ էր ա.ղ գարավերջի չինականներու մէջ . . . ։

Յանկարծ տագլուսքը դադրեցաւ, դուռարը՝ միշտ անշուկ՝ վերջացա՞ծ էր միթէ, և ա՞յսքան չուտ ինչ գալանախորհուրդ պատահար՝ զոր անկարելի կ՚ըլլար բացատրել՝ վերահասատուած էր խաղաղութիւնը, ինչ որ կարևորն էր ինձի համար, և առանց այլևս մտածելու թէ ի՞նչ գալանիք կրնար գտնուիլ այս պատահարի մէջ՝ որ սակայն հետաքրքրութիւն չարժելու բնութիւն ունէր, կրցայ վերսաին քուն մտնել ա՛յնքան աւելի դիւրաւ՝ որքան Մորփէոսի խիստ նպատատուրեաւ հպատակներէ մին ըլլալու բաղդն ունիմ։

Աստուն ամեն ինչ կանոնաւոր էր տան մէջ՝ որպէս թէ գիշերը բան մը պատահած չըլլար։ Փոտորին՝ իր խանութը, նկէնի՝ առանին դործերուն կեսուրին հետ՝ զոր առել չէր երևար, ինչ որ բարի նիշ մ՚էր իր բնաւորութեան ու լաւ կենցաղավարութեան մասին։ Ալեքսանտրս իր պատուաւոր ու ազատ դիրքի մէջ . . . ։

Կռուի ու դժուարեան ամեն թեթուք (conjecture) հարկ կ՚ըլլար մաքէ հեռացնել խոպան։ չէ թէ հակառակութեան՝ այլ ամենաիրաք վիրաւորանքի նշոյլ իսկ չէր երևար բնակակից այդ երկու էրիկ մարդերու մէջ՝ որք կը շարունակէին իրր բարեկամ ու եղբայր վարուիլ իրարու հետ։ Յարգանքի ու սեծարանքի յաճախում իսկ կը տեսնուէր բարի առանիրոջ վարմանց մէջ, ինչ որ պահ մը ունեցած կարծիքներս խոպան կը գանդէր ի՞նչ էր ուրեմն այդ դիշերային անցքը, այդ աղմուկը, այդ դաղտնիքը . . . ։

Ինպէս դրուատուր՝ ինձ անպատշաճ թուեցաւ հետաքրքիր հարցումներ ուղղել պատահարի մը վրայ՝ զոր յայտնել չկին ուզեր, և որ դէպք մը արտակարգ ու անսովոր՝ հաւիտ այլ ևս չտիտի կրկնուէր։ Արդէն մոռցած իսկ էի այդ պարագան երբ՝ քանի մ՚օր ետք՝ առաւուտը տակաւին չմեկնած դիւղէն՝ ուր կը դիշերէի միայն, միւնոյն շիտը, միւնոյն անկարդութիւնը այս անդամ ցրեկ առեն և աչքիս առջև կրկնուեցաւ յեզափարձ . . . և նոյնքան ամեն բան։

Այո՛, հասկցայ. խելքն բարի Թոտորին ջղային դժնդակ ախտերէ ամենէ ահաւելին վիճակած է եղեր. վերնոտ (épileptique) մ՛եղած էր նա, ու ամենէ գէշ տեսակէն, որու գիշերային մէկ մէկ բուռն նոպային (accès) էր ուրեմն դիս ընդոստ արթնցնողը քանի մ՛օր առաջ։

Վերնո՞տ մը այդ առոյգ ու պնդակազմ դիւղացին, այլ ո՞ր ժամանակէ ի վեր, և ինչպէս իր շինական խաղաղ կեանքին մէջ վարակուած էր նա այդ չարաշուք հիւանդութեամբ՝ որ սովորաբար զեղծումներու հետևանք է՝ երբէք ժառանգականութիւնը իրեն պատճառ չունի։ Թոտորին միշտ ճանչցած էի կայտառ ու քաջառողջ, ինչպէս ուրեմն յանկարծ հարկատու եղած էր այդ վտանգաւոր ախտին։

Տասնևհինգ տարիէ աւելի է որ դնդերահարական բուռն տեսարանը պարզուեցաւ դիմացս, ու տակաւին աչքիս առջևն է այն՝ իր թէ երկուսան օրն իսկ պատահած ըլլար, ա՜յնչափ խոր և դժնդակ տպաւորութիւն մ՛ըրաւ իմ վրայ։ Ցանկարծ աւուր ճիշ մը կ՛արձակէ ախտացեալը՝ խելակորոյս ու ահարկու տագնապի մը ենթակայ՝ որ ուժգնօրէն գետին կը տապալէ զինք. գունատ է դէմքը, բերան ու աչք տարօրինակ կերպիւ բացուած, շնչառութիւնը ընդմիջուած։ Ակէ ետքը երեսը կը չառագունի, ետքը կ՛ըլլայ մանիշակագոյն. դեղանիկ պրկուածքեան կը յայտնուի դեղումի աչքերու և շրթանց, բիւր անչարժ և ընդլայն, արիւնոտ փրփուր ի բերան, մարմինը քրտնաթաթաւ, յետոյ դնդերային թուլանք ու վիճակ մը յետին աստիճանի կիտուտ ու նկուն։ Նոպայն իր քառմեալի չրջանը կատարած է...։

Տագնապին անկարգ տապալտուքներուն մէջ՝ Ալէքսանտրոյի պաշտօնը — հետևապէս և այդ տան մէջ իր ներկայութեան պատճառը — պարզուեցաւ որոշակի։ Այդ բալիքարին եկաւ իր մարմնոյն բոլոր ուժովը կքեցաւ թշուառ Թոտորիի կուրծքին վրայ՝ ձեռք ու ոտք բռնելով և այս դիրքի մէջ պահելով ախտահարը՝ մինչև որ տագնապն անցնէր. քանի առանց այս ըզգուշութեան մարմնոյն մէկ կողմը պիտի խորտակէր վիրաւորէր չարաչար՝ ա՜յնչափ տարօրինակ կերպիւ բուռն ու մոլեգին էին իր անգիտակից չարժումները։

Երբ դնդերահարական երևոյթներու տխուր չարքը վերջացաւ՝ Ալէքսանտրո որ լաւ ուսումնասիրած էր նոպաներու յաջորդութիւնը՝ և որ հայարտ կ՛երևէր իր կատարած կարևոր

պաշտօնի մասին՝ իր տանուտէրը կը ծողոպ ազատ։ Սա խելօքութեամբ՝ թէև վհատ և ուժաթափ՝ ուզէ ելլաւ հանդարտիկ, ու առանց խօսք մը փոխանակելու՝ դնաց պարապիլ իր գործին, որպէս թէ խիստ դժնդակ բան մը տեղի ունեցած չըլլար ընաւ, պատահարը սովորական դարձած կ'երեւար իրեն։

(Շարունակելի)

Մ. ՆԱՒՊԱՐՏԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԲԱՆԱԿԱՆ*

ԴԷՊՔ ՄԸ

ԿՆԱՅԻՆ ՀԱԳՈՒՍՏ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ 2000 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Հաւատարուելիքն դրքին Ջ. Գլխուն վերնագիրն է — Honni soit qui mal y pense։ Օրիորդ Կոիմհ չրջագեստ և վտաւակ հագած երեցած էր մինչև այր օրը՝ իր նշանածին՝ Ժուլիըն Ռէդի առջև, որպէս զի այս 19րդ դարու յետնորդ մարդուն նախապաշարմունքը չվրդովէ, մարդ մ'որ յանկարծ նոր ալհարհ մը փոխադրուած կ'տեսնէր ինքզինք։ Օր. Կոիմհ վերջապէս ա-նոր կ'իմացնէ թէ պարզապէս ծպտուած է։ Կիներն՝ նորաձեւ օրիորդները լինին կամ հարսներ, հաւատարմութեան սկզբունքի վրայ իրենց ընդունած դաստիարակութեամբն այլափոխուած լինելով, այրերու պէս ազդային ճարտարդիտական ծառայութեան մէջ մտած են։ Նոյն ինք Կոիմհ երկրագործութեամբ կ'զբաղի օրուան հինգ ժամն, զոր ամեն անհատ պարտաւոր է նուիրել ազգին։ Եւ 20րդ դարու ամեն կանանց նման ինքն ալ բոլորովին մարդոց պէս կ'հագուի, այսինքն՝ չէնչնորհ վարտիք կ'հագնի, և ամենքը գոհ են, վասն զի այնքան սովորական դարձած է այդ հագուստն որ ոչ մէկուն այլ ևս ուշադրութիւնը կ'գրաւէ։ Միայն թատերական խաղերու մէջ կ'երեւին այժմ չրջագեստով կիներ նախորդ դարերու կանանց հագուստն ու կապուտը ծաղրելու համար։

Այս բաւական չէ. աւելի զարմանալին կայ։ Կանանց այդ 20րդ դարու այրական հագուստները մեծաքայի երեւոյթ ունին և սակայն թղթէ չինուած են՝ եղանակներու յարմարցնելով՝ այնպէս որ անձրեւի անթափանց լինին, կամ ցրտագին ու սո-

* Տես, Ա. Տարի, թիւ 17։

թագին օգերու դիմանան։ Այժեն մէկ ձեռք հագուստ տասէն մինչև 20 սու կ'արժէ։ Կարելի է զայն մէկդի նետել կամ ուրիշ մը գնել աղտոտելէն առաջ։ Եւ այսպէս լուացքի նոզկալի աշխատութիւնը ջնջուած է։ Մի և նոյն սովորութիւնը կ'սիրէ վիժակներու, գորգերու, մահիճներու, սեղանի, ամաններու, խոհանոցի կաղամածի և այլոց համար, որ առիւծոջովին թղմէ կամ բնաթելէ կերտուած են, թեթև ու փափուկ, և ազատուելէն և մրքոպներ բռնելէն շատ առաջ այդ ամեն կարասին ու անօթները կ'ջնջուին։ Այլ ևս համաճարակ հիւանդութիւն չկայ։ Մաքրութեան և առողջապահութեան ոսկեդարն է։

ՆՈՐԱՉԵԻԻԹԻՒՆՆ 2000 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Ժուլիըն Ուէտ, այդ 19րդ· դարու յետնորդն, կ'իմանայ նաև Պ. Պէլամիի գրքին Ը· գլխուն մէջ՝ որ նոր բարքն ու վարքըն ի սպառ ջնջած են աշխարհի այն հին թագուհին որ Նոբա-ՅՈՒՐՔ կ'կոչուի։ Երբեմն Նորաձևութիւնը բռնատիրութեան մ'արտաքին նշանն էր։ Աղնուականներն այնպիսի կերպով մը կ'հագուէին որ կ'փափաքէին իրենց գերազանցութիւնը ցոյց տալ քաղքենիին ու ժողովրդեան վրայ, որ՝ ըստ կարգի, կ'ջանար հաւասարական պատրանքն վայելելու համար Հայ ըայֆէ տարազն ու հովերն առնուլ։ Սակայն 20րդ դարու հանրավարական դրութեան մէջ, ամեն մարդ իրեն վայել գոյն ու հագուստի ձևը կ'ընտրէ, և որովհետև՝ չկան այլ ևս ոչ տոորին և ոչ բարձր դասակարգեր, ամեն մէկն իր ճաշակը գոհ ընելու ջանալիր կ'գտնուի։ Ամիս կ'ծագի՝ հանդերձեղենի մէջ՝ նկարագիղ ու չքնաղ դանազանութիւն մը։ Հետևապէս հաւաքապաշտութիւնն արարածներու արտաքին տեսքը միօրինակ գործելու տեղ անհունս գեղանկար ընկերութիւն մը յառաջ բերած է։

20րդ· ԴԱՐՈՒ ԲԱՂԱՆԻՔ

Կ'անցնիմ Թ· գլխուն, որ 19րդ· դարու աղքատիկ տուն մը կ'ներկայէ՝ 20րդ· դարու Շիքագոյի հոյակապ և առողջաւուն չէնքերու մէջ՝ իրր հակապատակեր մը, որպէս զի մարդոց անցեալն ասկուսմը ներշնչէ։

Ջ· գլուխը մեզ կ'առաջնորդէ՝ կէս գիշերին՝ բաղանիք մը։ Հարկ է ըսել, որ 20րդ· դարուն, ամենուն ճաշակը գոհ ընելու միտքով, գիշերային բանուորներու խումբեր կան, ինչպէս ցե-

բեկեալ գործաւորներ, որպէս զի կենաց ամեն պիտոյքն անընդհատ հոգան։ Օրինակի համար, դժուարին չէ բնաւ՝ առաւօտեան ժամն 2 կամ 3 ին բժիշկ մը, ատամնաբոյժ մը գտնել կամ օթևանելու վայր մը՝ հետևապէս մի զարմանար եթէ բազարան մը գտնուի բաց այն ժամուն, զոր մեր անթաղդ ու չքաւոր դարուն մէջ, « յանցաւորութեան ժամ » կ'կոչենք։

Հասարակութեան մէջ մեզ երևցած լոգարանն ելեկտրական լուսով լուսաւորուած և չորս չքեղ չարաւանով զարդարուած է։ Աւազանին յատակն սպիտակ յախճապակէ շինուած է, որ կ'ընդունէ մարուի ջրին տակ՝ ակնավճիտ եւ աւազիկ հրաշալեաց հրաշալին։ այդ ջուրն ապի է։ Ելեկտրականութեան և մեքենագործութեան յառաջդիմութեան չնորհիւ՝ Ատլանտեան ովկիանոսին եղերքէն կ'բերուի այդ ջուրն և թեթև մը տաքցնելով կ'գործածուի, և այսպէս ծովու զովարար և կազդուրիչ բաղանիքը կ'ընծայէ 20րդ դարու հանրավարութիւնն ամեն եղանակի և նոյն իսկ քաղքին մէջ՝ ուրիշ հին դարերու աղտոտ և անշահ լոգարաններուն տեղ . . .։

Բայց ասոր՝ ֆիզիքական դաստիարակութիւնն այնքան յառաջ գացած է այս նոր աշխարհին մէջ, որ ամեն մարդ լուղորդ է և քալ լուղորդ, և մինչև անգամ նշմարելի է այդ ընկերութեան մէջ ձկտում մը երկակենցաղի նախկին սիպարի դառնալու համար։

ՃՈՒԼԻԻՐՆԻ ԱՐԿՂԸ

Ստորերկրեայ սենեկին մէջ՝ ուր Ճուլիրն Ուէսթ հարիւր տարիէն աւելի քնացաւ իր խոր քունէն արթննալէն առաջ՝ իր հարստութիւնը պարունակող արկղը կ'գտնուէր։ Օր. Նիթհ՝ որ շատ հետաքրքիր էր, անոր պարունակը կ'փափաքի տեսնել։ Ճուլիրն յիշողութեան ճիգ մ'ընելով միտքը կ'բերէ կղպակին հնձառատ չէնքը։ Իր բոլորտիքը գտնուղները կ'զարմանան երբ կը տեսանեն թէ ի՛նչ դժուարութեամբ զայն կ'բանար և ի՛նչ արտասովոր զգուշութիւններ ի գործ կ'դնէին 19րդ դարու միլիոնատէրներն, որպէս զի իրենց ստացուածքը պահպանեն դողերու գէմ։ Այդ հաւաքաչխատ աշխարհի մէջ այլ ևս գող չկայ, նախ՝ անոր համար որ ամեն մարդ ցյագուրդ կ'ուտէ ու կ'խմէ, ապա՝ անոր համար որ վարկի մուրհակն սեպհականութեան իրաւունք կ'տայ, որ լոկ անձնական է, վերջապէս՝ վասն զի բուն գրամն ջնջուած լինելով, կ'մնար միայն շատ ծանր արտադրութիւններ գողնալ։

Ահա այս վիճակին վրայ հիմնուելով՝ Տոք. Լիդ սեպհականութեան հին ու նոր դրութեան վրայ երկար բանախօսութիւն մը կ՚ընէ, որու եզրակացութիւնն իրրև վերնադիր կ՚դնէ ԺԱ. գլխուն՝ այս է՝ — Սեպհականութեան իրաւունքը գոյութեան հիմն է։»

Ժուլիըն Ուէսդ իր արկղէն կ՚հանէ հինգ միլիոնի արժողութեամբ արժէթուղթ և դրամ՝ ղրկ ժառանգած էր, և որու ստացման իրաւունք և արժանիք ունենալու համար իր կողմէ ոչ աշխատած և ոչ բան մ՚ըրած էր։

Լեզուանի Տոք. Լիդ ցոյց կ՚տայ անոր որ նոր ընկերութիւնը միայն իրաւունք մը կ՚ճանչէ սեպհականութեան համար, այս է՝ գոյութիւնը, և այդ իրաւունքը յարգել տալու համար բոլոր զօրութեամբն անդուլ կ՚հսկէ։ Այս պատճառաւ անկարելի բաներ են ապրանք համադրաւել ու մեծ հարստութիւններ կուտակել։ Ոստիկանութիւններ և պահակներ հաստատած էին 19րդ դարուն որպէս զի անհատներու կեանքը պահպանեն այլոց բռնաբարութեանց դէմ, այսինքն՝ դանակի, դաւազանի, գնդակի, թոյնի դէմ։ Եւ սակայն մոռցած էին պաշտպանել զայն անօթութեան, ծարաւի և ցուրտին դէմ, որ քան ամեն մէնամի աւելի բաղմաթիւ, աւելի մնայուն, աւելի անգութ էին։ Նոր դրութեամբ՝ Գեղութիւնն՝ ապրանաւորութեան թիւն ի նկատի առնելով՝ ամեն բանէ առաջ՝ մէն մի անհատի կեանքն ապահովելու համար ինչ որ պէտք է արտադրելու պաշտօնը կ՚ստանձնէ։ Եւ այս ընելով՝ մարդ ինքզինք պաշտպանելու հոգն առանձին կ՚ստանձնէ ամեն նիւթական հարստահարութեանց դէմ, որ սակայն այլ ևս տեղի չեն ունենար։

Անցնինք ԺՌ. գլխուն, որու մէջ տոքտորը կ՚կրկնէ անդադար այս բնաբանը թէ՝ անհաւասարութեամբ է որ կ՚ջնջուի ազատութիւնն, յատկապէս այս կէտին վրայ պնդելով՝ թէ մուրացիկն՝ ապրելու համար, մինչև իսկ թշուառութեամբ, ստիպուած կը հարուստներուն ապաստար, սորուկ լինելու, և հինաւուրց գերիէն աւելի ազատ չէր, թէև հին գերիին արժանապատուութիւնն անաղարտ կ՚մնար, քանի որ ակամայ գերութեան մէջ ընկած էր, իր տնտեսական վիճակը լաւագոյն էր, քանի որ անոր բնակարան ու սնունդ յաւէտ կ՚արուէին, մինչդեռ 19րդ դարու բանուորը կրնար յանկարծ պաշտօնէն վռնտուիլ և կատարեալ չքաւորութեան դատապարտուիլ։

Նոյնպէս տօքտորն երկար հաշիւներով կ՚ջանայ հաստատել՝ թէ արդարութեամբ բաշխուելու համար, ամեն մարդոց աշխա-

տալեան արդիւնքն հանրային ոտացուածք լինելով, ինչն մի բանուոր տասնապատիկ աւելի կ'արտադրէ քան անհատական և կղզիացած աշխատութեան դրութեամբ, ինչպէս որ 2000 թուականէ առաջ ի գործ կ'դրուէր Ծաքտորն իր հետեւորական բոլոր ճարտարութիւնը կ'թափէ ապացուցանելու համար որ հատաքսարական դրութեամբ ամերիկացի գործաւորն օրուան մէջ 50 տոլար արժէք ունեցող ապրանք կ'արտադրէ, և ապա ժուլիըն Ուէսթի արկղէն հանուած երկաթուղւոյ հին արժէթղթերը մատնանիշ ընելով, թղթեր՝ որ այնուհետեւ արժէք մը չունէին, կ'փորձէ ցոյց տալու որ անոնք պարզապէս դերիներու համար չղթաններ են, որ միայն նպատակ ունին գերելու, լուկ անանուն և անգութ տիրոջ մը չահուն համար, բիւրաւոր մեքենագործներ և հանքահաններ, որոց գործակցութիւնը երբէ չլինէր այդ արժէթղթերն քուրջի չափ արժէք անգամ չպիտի ունենային։

— Բայց, կ'գոչէ ժուլիըն, դրամագլուխը մեծ ծառայութիւններ կ'մատուցանէր, ճարտարութիւնը կ'կազմաւորէր։

— Անշուշտ, բայց ի՞նչ գնով։ Կրօնաւորներն ալ ծառայութիւններ մատուցին կրօններ կազմակերպելով։ Բայց իրենց ծառայութիւնները չատ ուշ վճարել տալ ուզեցին՝ հոգիները գերելով։ Մարդիկ կրօնից ազատութեամբ այդ գերութենէ ազատեցան։ Նոյնպէս գործաւորն ըսաւ. «Մասնաւոր դրամագլուխը ծառայութիւններ կ'մատուցանէ տարապայման գնով, մեզ պարզապէս գործիներ ընելով։ Լաւ սուրճի, մենք աւելամբ պիտի կազմաւորենք մեր ճարտարութիւնները։»

Օր. Էդիթ ևս փորր ինչ միտք իքական չեզարանութիւններ ընելէ ետև նոյն նիւթին վրայ մի և նոյն իմաստով, ժուլիըն Ուէսթի խօսակիցներն անոր կ'յայտնեն թէ ամերիկեան հատաքգործական յեղաշրջումի ժամանակ ժողովուրդը Սակարանի բոլոր արժէթղթերն, պանքայի բոլոր դրամատուներն առնելով ահագին կրակ մը վառեց խնդալին՝ Նիու – Եօրքի Հրապարակին մէջ, և ցաւալի իրողութիւն մ'էր այս հնախօսական տեսակէտով, վասն զի բաւական հետաքրքրական չպիտի լինէր՝ բարբարիկ ժամանակի մ'իրրև մատունքը պահել համադրաւոր բոլոր այդ գործիները։»

Եւ այնուհետեւ կ'որոշուի որ ժուլիըն Ուէսթ իր արկղին պարունակած իրերն հնութեանց թանգարանն ուղարկէ։ (Գլուխ ԺԴ. և ԺԴ.)

(Շարունակելի)

ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ ԻԹԱԼԱՄ

(թեմ կեսարիոյ)

1. ԹԱԼԱՍՈՒ ՎԵՐԻ ԹԱՂԻ ՎԱՐԴԱՊԱՏՐԻԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆ

Շարունակելի

Ա Թ Ի Ւ

ՃԱՐԱԿՆՈՑ

ՃՌԹ = 1660

ԿԱՋՄ՝ *ներ, բղեայ կարմիր կաշեպատ, ոսկեզօծ։* ՆԻՒԹ՝ *բուղթ վեպլուն եւ ողորկեալ։* ԹՈՒՂԹՔ՝ 420 *կամ* 840 *էջ։ Թուանշաններն էջերու վրայ դրուած են։* ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 11, 5 × 8, 5 *հարիւրորդամէթր։* ԳԻՐ՝ *սմանչելի մարդուրեամբ բոլորգիր սեւ մելանի, ընտիր գրչութիւն։* ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ *միասնուկ* 85 × 5,5 *հրտմ.։* ՏՈՂՔ՝ 22։ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ *շատ մարդուր պահուած է։* ՊԱՏԿԵՐՔ՝ *բուով* 7· *էջ* 20 *Մելիդեան, էջ* 53 *Մըկրտութեան, էջ,* 244 *Յարութեան Գազարու, էջ* 250 *Գալստեան, էջ* 276 *Խաչելութեան, էջ* 304 *Յարութեան, էջ* 480 *Աչքաբերդութեան։* ԽՈՐԱՆՔ՝ *բուով* 4, *էջ* 1, 305, 403, 522։ ՆՇՄԱԽՈՐԱՆՔ՝ *բուով* 6, *էջ* 21, 127, 303, 402, 653, 764։ ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ *ամեն գլխաւոր նատուածներու յուսանցքն, մեծ ու փոքր։* ԶԱՐԴԱԳԻՐ ԵՒ ԹՌՉՆԱԳԻՐ *են երբեմն նատուածներու սկզբնագիրերն, պատճառ է՝ Թղ.* 260, *բնականաբար պակերօք։* ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ *էջ* 126, 243՝ 303, 402, 809, 837։ ԺԱՄԱՆԱԿ *գրչութեան՝* ՌՃՔ (=1660)։ ԳՐԻՉ ԵՒ ԾԱՂԿՈՂ՝ *Սահակ Դպիր։* ՏԵՂԻ *գրչութեան՝ Վան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին եւ։* ՏԻՐ՝ *Տեր Նիկաւդայոս։* ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ, 1· *Մատենիս մեջ գտնուած Պատկերք, Խորանք, Պիսախորանք, Լուսանցազարդք եւ Զարդագիրք գունաւոր ոսկեզօծ են, նաշակաւոր եւ գեղեցիկ վրձինի գործ։ Լուսանցազարդերու ոսկիք, ornուան շարականին համեմատ պատկերներ են, եւ ոսկիք՝ ծաղիկներ։* 2· *Մատենիս սկիզբն եւ վերջն երեքական հատ պարապ թղթեր կան, որ թուին թէ կազմի ժա-*

վանական աւերցուած են։ Սկիզբը եղած պարապ թղթերու առաջնոյն վրայ, նոր ձօսրագրով, հետեւեալը գրուած է. «Այս գիրքն շնորհալիցն հրաշակաւ արար յիշատակ ուշնջեկնական Տէր Պետրոս հայր վանի մեծ արքազան ի Դպրատունն Վարդապատրիկեան եւ Մանիկոնեան ընկերութիւնն։»

Մատեան՝ ՇԱՐԱԿՆՈՑ։

1. էջ 1, Երգեցէք որդիք Սիովնի։
2. էջ 8, Կանոնն Մննդեան Ս. Աստուածածնայ։
3. էջ 14, Կանոնն Աւետեաց Ս. Աստուածածնի։
4. էջ 21, Կանոնն Աստուածայայտնութեան Ձրագալուցի։
5. էջ 58, Մեծացուսցէք, Յարութեան կարգաւ։
6. էջ 127, Կանոնն Բուն բարեկենդանի։
7. էջ 245, Կանոնն Յարութեան Ղազարու։
8. էջ 249, Կանոնն Գալստեան Տն յԵրուսաղէմ։
9. էջ 305, Կանոնն Յարութեան։
10. էջ 403, Կանոնն Հոգեգալստեան։
11. էջ 481, Կանոնն Վարդավառի։
12. էջ 525, Կանոնն Ս. Նիկողայոսի։
13. էջ 655, Կանոնն համաւրէն ամենայն Մարտիրոսաց։
14. էջ 702, Կանոնն համաւրէն Ննջեցելոց։
15. էջ 764, Աւրհնութիւնք Յարութեան Տն մերոյ Յի Քի։
16. էջ 810–836, Յանկ Շարականոցիս։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

1. էջ 126. (Մատենիս գրչէն) Յիշատակ է Շարակնոցս Տէր Նիկողայոսին և իւր ամենայն տրան զարմին, որք հանդիպիք յիշեցէք և Ա՛ծ ողորմի ասացէք, և ինձ մեզապարտ Յովհաննէս գԷծողիս և ծագկղիս։

2. էջ 243. (Մատենիս գրչէն) Զատաւպետ, և մեզաւք լցեալ, տուա անուն Յովհաննէս գծողս և զծնաւղս իմ յիշեա և Ա՛ծ զձեզ յիշէ ամէն, հղիցի, թվին ՌՃՀ։

3. էջ 303, 402, (Ըստ վերնոյն (թիւ 2), շատ քիչ տարբերու թեամբ)։

4. էջ 809. (Մատենիս գրչէն) Աւրհնեալ է Ա՛ծ, որ անկս յաշխատութենէ ի հանգիստ, փառք մարդասերին Ա՛յ Ի. քերան։

5. էջ 837. (Գլխաւոր յիշատակարան), փո՛ռք ամենասք երրորդութեանն հաւր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ, որ ետ կարողութիւն, տկար ոգւոյ և անխմաստ գրչի տուա անուն և տաւտապեալ Յովհաննէս Դպրի, և մեղսամած մատամբ իմով գԾագրեցի, և զանազան ոսկւով և պայծառ գեղով ծագկեալ զարդարեցի, ի վայելումն, սրբասանդ բարեվիտ և հեզահոգի, Տէր Նիկողայոսին, որ աւտաւտ զշարեալ ախտնս որ է շա-

բանից, ի լաւ և ընտիր աւրինակ ելիկ կոչեցնել, յիշատակ իւրն և իւր ծնողաց փոխհատուցն առ Աստ և իւր կոչեցն Արուսիկ, և որպէսզն Տէր Յակոբեին, Առաքելին, Պետրոսին, Պաւղոսին, Փիլիպպոսին, և բոլոր նոցին, և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն կեղծանեացն և հանգուցելոցն, որք հանդիպիք սմա տեսանելով և կամ աւրինակելով, լի բանով և բոլոր սրտիւ յիշեցէք և Աստ ողորմի ասացէք սոցայ ամին, և որք գրեցաւ եղան ոչխաւոր տառս ոչ կոչի Շարակնոց ի քաղաքն Շամքուա մակերակ վանս կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ Տիրամայրն Սբ Աստուածնին և գաւրեալ Սր Հրեշտակապետին և այլ սրբոցն որ ասա կան հաւատքեալ, կաղողութեան Աստ այսոյ և ողորմութեանն նորին ի յաւարան հասուցի, որք հանդիպիք սմա տեսանելով և կամ աւրինակելով, յիշեցէք և Աստ ողորմի ասացէք առաւելեալ Յակոբ գրծոզին, և ծնողաց իմոց, Տէրն իմ Ամերգանին, և մեր իմ Զենաբին, և Աստ զնեզ յիշէ իւր միաւանդամ գալուստն ամէն։ Եւ արդ գրեցաւ սա ի թվականիս մերում Ռ. Ճ. և Թ (= 1660) ամն, ի Հայրապետութեան Սր Եչմիածնայ, Տն Յակոբ կաթողիկոսի, և մերում Աստուծոյդ Սր Նախայ վարդապ Տէր Պօղոս վարդապետի և Աստուան դիտապետի, ի քնդրոյ երջանն Ֆահանային Տէր Նիկողայոսին և կողակնէն և որդոյն Տէր Բարսեղին, Առաքին, Պետրոսին, Պաւղոսին, Փիլիպպոսին, որք հանդիպիք սմա յիշեցէք և Աստ ողորմի ասացէք, առաւելեալ գծոզ և ծագկողն և ոչխանացն թողութիւն չն ընդէք զի կարողութիւնն մեր այդքան եր, ոչխ լիրաք ի Տէր ամէն։

Համեմատեալ մեր այս ձեռագիր Շարակնոցիս՝ որ ձեռագիր Շարակնոցին հետ, որ կը գտնուի ի Մխիթարեան Միաբանութեան հնատպագրաց գրոց։ (Տե՛ս Մայր ցուցակ Հայերէն Ձեռագրաց, հատոր Բ. Տետր Ա. եր. 32 կազմեց Հ. Գր. Վ. Պալեմեանց, Տպ. Վենետիկ 1892)։ Մեր այս Շարագրի գրիչ և ծագկող Յակոբ՝ այն Յակոբն է, որ ծագկել է Մխիթարեան յիշեալ ձեռագիր Շարակնոցն. ինչպես նաև Ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռոյ ձեռ Մաշտոց արանի թիւ 2463 (հին թիւ) ձեռագիրն. որոնց առաջինը գրչագրուած է 1662 ին, իսկ երկրորդը՝ 1672 ին, հետևաբար մեր այս ձեռագրի ընտանեն՝ մին երկու, և միևնոյն տասն եւ երկու տարի ետքը գրչագրուած են. բայց երկուքն ալ մի և նոյն տեղ և մի և նոյն անձանց գրկել գրծագիցութեամբ, և երկուն ալ Հալիչ կամ Խլիկ կոչուած ընտիր օրինակէ մը ընդօրինակուած։

ԹԻՒ 3

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ

Ռ.Հ. = 1622

ԿՈՂՄ՝ արեւելեան, տախտակեայ կաշխարհ։ Նիւթ՝ թուղթ, պինդ եւ ամուրի։ Թիւ Վերջիւ՝ 309 կամ 618 էջ։ Մեծութիւն՝ 15·5×10·5 հարիւրորդական։ Գիր՝ ուղղագիր, ոչ այնչափ մա-

ֆուր։ ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւնակ 12×8 հրտմ։ ՏՈՂՔ՝ 17։ ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ՝ բաւականին մաքուր պահուած է։ ԴԱՏԱՐԿ՝ Թղ. 267բ. 298ա. 309բ։ ԼՈՒՍԱՆՑՈՂՔԱՐԴՔ եւ այլն, ինչպէս նաեւ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ չունի, բայց միայն գրչութեան ԺԱՄԱՆԱԿՆ գրուած է, որ է՝ ՌՀԱ (= 1622)։ ԴՐԻՉ, ՏԷՐ ԵՒ ՏԵՂԻ գրչութեան անծանօթ են։ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ՝ Մատենիս սկիզբն եւ վերջն երկուքական մագաղաթեայ թերթեր կան երկաթագիր գրուած, որ Ատեստաւորի հատուածք են։

Մաթեան Ե՝ ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

1. Թղ. 1ա, Սրբոյն Եփրեմի Խորին Ասորոյ ազօթք. Սկիզբն. *Տէս տէր զտառապանս իմ և զցօս (= զցաւս) հոգոյ իմոյ բազմաժեզիս։*

2. Թղ. 29ա, Վարք երանուհի կուսին Մարիամու, որ Մարիին անուանեցաւ. Սկիզբն. *Էր այր մի ի Բուխ անեայ որում անուն էր։*

3. Թղ. 36ա. Վասն բարձրամիտ անապատականին. Սկիզբն. *Պատմեաց մեծն և Սուրբ Հայրն Անտոնիոս եթէ եկին։*

4. Թղ. 39ա, Վարք Սրապիոնի ծերոյն. Սկիզբն. *Սրապիոն այր երկիւղած։*

5. Թղ. 44բ. Պատմութիւն որոյ թագաւորին Հռոմայոց որոյ անուն էր Ներսէհ. Սկիզբն. *Պատմել մեզ վարս բարեպաշտ էրկիւղէ դուցէ, յառաքինութեան վարուցն։*

6. Թղ. 58բ, Գլուխ Ա. Յայլաւստ խրատք ոգէշահք. Սկիզբն. *Պահեայ զսիրտ քո և զաչս որ ոչ տեսցեն զրաղում չարիս։*

7. Թղ. 62բ. Գլուխ Բ. Երանելի Հօրն Յովաննու ածարանին վասն երիտասարդաց եղերից. Սկիզբն. *Այս են վարք սիրելեացն յԱյ. զի մի լիցի հայիլ նոցա։*

8. Թղ. 63բ. Գլուխ Գ. Խրատք հոգևոր. Սկիզբն. *Նստէր երբեմն հայր Անտոնիոս յանապատին և անկաւ ի ճանճրութիւն մեծ։*

9. Թղ. 88բ. Գլուխ Դ. Խրատք հոգեշահս յաղագս զգուշութեան և քաղցր սրտաստուց։

10. Թղ. 104ա–202բ. (Մասնաւոր կարգք Հայոց ՀԱԻ զբրքէն։

11. Թղ. 202բ, Պատմութիւն վարուցն Յովաննու Գրնեցոյն յերկրէ Փիւնիկեցւոյ. Սկիզբն. *Էր Յովհաննէս ի քաղաքէն կեսարու ունկր մայր այրի։*

12. Թղ. 213 Վասն որք զդրախտին, զնեռան գոին և զրատորոսին հասեալ տեսին. Սկիզբն. ի ժամանակս Տն Նեղոսի կլայեցոյ Հայոց։

13. Թղ. 220բ. Երանելոյն Մակարիոսի որ ի մղոնաւ մերմ դրախտին բնակէր գրեաց զպատմութիւնն Թէոփիլոս կրօնաւորն. Սկիզբն. ի Մկնազետս Աւորոց բնակէի ես Թէոփիլոս մեղաւոր (=մեղաւոր)։

14. Թղ. 264ա. Պատմութիւն և վարք երանելի կամաւոր ազքատացելոյ վասն Քի որպ թագաւորին Հռոմա. Սկիզբն. Արք եղարք և հայր լուարուք։

15. Թղ. 298բ. Այս են ամենայն անուրիճականք Տն մերոյ Յի Քի ի սուրբ և Ածարնակ մայրաքաղաքս յերուսաղէմ . . . ։ Սկիզբն. Նախ և առաջին քաղաքն Նազարէթ ազրիւրն որ Գաբրիէլ Հրեշտակապետ աւետիս ետ Ս. կուսին։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ չ'ունի, բայց միայն Թղ. 309ա գըրուած է.

Թվին Ռ. Հ. Մկ (=1622)։

Տ. Ա. Պ.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

Ի ԿԷՕԼՃԻԿ ԵՒ Ի ՊՕՂՏԱՂ.*

Դպրոցական տարեշրջանի գրաւոր հարցաքննութեանց բազմազբաղ օրերուն յաջորդած է ամրան եռամեայ արձակուրդը։ Մարմնով մաշած՝ մտօք յոգնած՝ հանգստեան և կազդուրման կը կարօտիմ. օդափոխութեան պէտքն յայժ զգալի է ինձ համար. ընկեր մը կը փնտռեմ ինձ նման խոնջեալ և վատառողջ՝ և կը յաջողիմ գտնել գԱ. Թաշճեան. միասին կը խորհրդակցինք և կ'որոշենք արձակուրդի չորս շաբաթը անցնել ի Պօղ Տաղ։

---

* *Թմոլիւս* (Mount Tmolus պատմական անունը) Այս ձեռնաշղթային ստորոտը շինուած էր Սարդիկէ-Լիւդիոյ թագաւորին՝ Վեճահարուստ Կրեսոսի մայրաքաղաքը։

Յուլիսի 5 | 17 օրն է. երկուշաբթի կէս օրին կը մուծանք Բեմերի կայարանը ուակից պիտի անցնի Լօռէմիշ մեկնելու կառախաւսրը։ Հոն կ'սպասենք մի քանի վայրկեան՝ և ահա կառախաւսրը կը հասնի արագօրէն, ռոմնակ կ'առնենք և կը մտնենք կառքերէն մէկուն մէջ։ Սուլիչը կը սուլէ, շոգեկառքը կը մեկնի, մինչեւ արագութեամբ կը կարէ կանցնի դաշտ ու բլուր. չորս ժամէն կը հասնի ի Պայընուր՝ նշանաւոր իւր ձիթաստաններովը և քաղցրահամ ձմերուկի պարտէզներովը. հոս կը հանդիպինք Գերմանացիի մը՝ խարտեաշ մազերով, կապոյտ աչքերով, լրջամիտ ու կարճահասակ. հակիրճ խօսակցութենէ մը յետոյ կիմանանք որ ինքն ևս պիտի երթայ մեր առաջադրած տեղը, կը հրաւիրենք այս ուրախալուր գուգադիպութեան համար։ կառախաւսրը սովորական դադարէն յետոյ կը շարունակէ իւր արագընթացքն, կանանչազեղ դաշտեր, ծառեր, թուփեր ու մացառներ խոյս կուտան աչքէն ու ձախէն։ Ձմրայի դաշտօրէից երեկոյեան տեսարանը սքանչելի է. ճամբորդեղ արփին իւր օրական առերեսքի ընթացքը կատարած՝ կը մուծայ հետզհետէ հրաժեշտ առ մացառին ու ծառին, դաշտին ու սարին. օրը կը տարաժամի, ուրին կ'աւարտի, և մենք քաղցր ու համոյական տպաւորութեանց տակ կը հասնինք վից ժամէն Լօռէմիշի կայարանը։ Բեռնակիր մը կ'առաջնորդէ զմեզ տեղւոյն Աստքարապետին՝ Պատ. Ֆ. Տալգրանեանի տունը։ Ջերմ սիրով կը հիւրընկալուինք անդ։ Տեղացի մի քանի աղնիւ երիտասարդ բարեկամներ կ'այցելեն մեզ, չահեկան խօսակցութիւններով կ'անցնի դիշերուան առաջին պահը. այցելութ ուրախ և դոհ կը մեկնին, և մենք արդէն բաւական յոդնած՝ կ'երթանք յանկոպին հանդստարեր քնով կազդուրուելու։

Երեքշաբթի առաւօտ է, կը զարթնուենք կելնենք յոյժ կազդուրուած, կը նախաճաշենք՝ և այս պահուն Կէօնիւկ և Պօղ Տաղ երթալու խնդրոյն վրայ կը խօսակցինք. կ'առաջարկենք Պատ. Ֆ. Տալգրանեանի որ ինքն ևս հանդերձ ընտանեօք ընկերակցի մեզ այս լեռնադնացութեան մէջ. կ'ընդունուի մեր առաջարկը, և հետեւեալ օրն ճամբայ ելլելու որոշմամբ՝ այդ օրը կը նուիրուի կարևոր պատրաստութեանց։ Նախաճաշէն յետոյ պատրոյտի կ'ելլենք, ի հետեւան կը նշմարենք Պօղ Տաղն բարձրադագաթ՝ որ Լօռեմիշէն վից ժամ հեռաւորութեամբ՝ հիւսիսային արևելակողմն կը բազմի վեհապանծ՝ իբր 5600 ոտնաչափ բարձր ծովու մակերեսէն։ Կ'այցելենք քաղաքին ուշա-

գրաւ վայրերը. ի միջ այլոց՝ հիւսուածակի է «Մեզար Պաշը» կոչուած լայն՝ երկարաձիգ՝ օգաւէտ և ծառազարդ վոզոցը, Խոսէմիլի Պելլե – Վիլլեան՝ ուր կը բնակի առ հասարակ քաղաքին հարուստ դասակարգը. Նորաշէն խճուղին և մի յաւելուածական գեղեցկութիւն կուտայ վոզոցին. Այս կառուցուած է քաղաքապետական համազգային հիւանդանոցը՝ մեծ ու հոյակապ շինք մը։

Կէսօր է. կը վերադառնանք պատշաճն, մեզ կը հանդիպի Գերմանացի մեր անծանօթ բարեբարձ Պ. Պլէքրր՝ և պատուհասան ճաշ մը կուտայ մեզ Խոսէմիլի ամենալաւ ճաշարանին մէջ. խորին շնորհակալութեամբ կը գտաւնինք մեր ազնուասիրտ բարեկամն՝ դինքն վերադարձին ի Պոզ Տագ առանելու ակնկալութեամբ։

* * *

Զարհուրելի առաւօտ է. Ամպոյտ և բանիրուն երիտասարդ բարեկամ մը մեզ կ'ըսէ. կը խնդրենք իրմէն որ մեզի համար վեց ձի վարձէ կէօղհիւկ երթալու. նա սիրայօժար կը կատարէ մեր խնդիրը, քիչ յետոյ՝ դանդաղաշարժ ձիասայլակ իրենց հասնելու առիթով՝ կեցեր՝ կերևին դրան առջև։ Ամենայն ինչ պատրաստ է. Ձիապանք կը ձայնեն, մերն կ'ակսին քալել, յամր ու դանդաղ քայլեր կառնեն։

Իմիրէն Խոսէմիլ ընդհատող կառախուցերուն երագութիւնը ու Խոսէմիլէն դէպի Կէօղհիւկ ճամբորդող՝ մերոցս յամրընթացութիւնը կատարեալ հակապատկեր մը կը յորինեն. Մէջերնիս ինչ օրէնք առ վայր մի կը խորտիկ գնեմ, և սակայն այս նեղ ձայն առան ու տաղտկալի երկար չեն տևեր. մի քանի քայլ ևս, և ահա տեսարանը կը փոխուի. տափարակ դաշտին կը յաջորդէ ծառախիտ և հովանաւոր անտառակ մը, հարթ ճանապարհին դալարագարդ զառիվեր մը, և կիպրիչ տապին՝ Պոզ Տագի քաղցրաշունչ և զովարար զեփիւռը։ Մէկ ժամէն կը հասնինք ի Կենեվ՝ լերան զառիթափին վրայ թրքական գիւղ մը։ Հրապոյծ ընկուզենեաց մը մեծատարած հովանւոյն ներքև՝ գիւղին սրճարանն կ'երթանք հանգիստ առնելու։ Հեզաշունչ քամին կը զովացնէ զմեզ, անդ մի համայնական ժամ անցնելէ յետոյ՝ զուարթ և աշխոյժ կ'ակսինք լեռնային ճամբան չարունակել դէպի Կէօղհիւկ, աւելի հանգիստ, աւելի դեղեցիկ և աւելի սքանչելի վայրերուն և տեսարանաց հանդիսատես լինելու։ Գալատեա

պառիվերէն կ'ելլենք, անընդհատ դարիվեր, անդադար վերելք, որքան կը բարձրանանք ի վեր, տեսարանը աւելի կը դեղեցկանայ, կը չքեղանայ, կը վեհանայ . . . : Մերթ ընդ մերթ կանգ առնելով ակնարկ մը նետենք մեր ետեւն թողուցած դաշտարագեղ պառիվայրին, մացառախիտ և թփուտից թռչուտանեարուն, ընդարձակ ծիրանատաններուն և կանանչազարդ դաշտին վրայ, յոյժ կ'սքանչանանք: Որքան վեր կ'ելլենք, օդը այնքան կը զովանայ: ինքզինքնիս կարծես բարձր լեռնագագաթին վրայ կ'երեւակայենք: Հետզհետէ կը հանդիպինք հինաւուրց ընկուզենիներու, բարձրահասակ կաղնիներու և հսկայ սօսիներու: Հոս կը հասի պաղպաղակ աղբիւր մը, հոն կ'ընթանայ ականակիտ առուակ մը: Ի տես այս հրապուրիչ վայրերուն՝ յոյժ կը հրճուինք և հոգերուկս ըղձիւ կ'օրհնենք բնութեան պաշտելի Արարիչը:

Երկար ժամ կը տեւէ այս հիանալի վերելքը, և հուսկ ապա արեւուն մարը մատած առենը զմեզ կը գտնենք սարահարթին վրայ, և ո՛վ սքանչելացաս, ահա մեր առջեւ կը պարզի բնութեան մի հիասքանչ և զմայլիչ տեսարանը: կը տեսնենք ընդարձակ և գեղատեսիլ լեռնագագաթ մը՝ որոյ մէջտեղը կը գըտնուի մի ժամ չրջապատ ունեցող հայելանման և կապուտագեղ լճակ մը, ու ընծեր լճակին կը նշմարենք սաղարթածից և հովանաւոր ուռիներ, ընկուզենիներ, չագանակենիներ, կանանչագեղ մարգեր, խոտաւէտ արօտներ և հովատուն մարմանդներ: Ուրեք ուրեք առատաբուղխ կը հոսին սառնորակ աղբիւրներ և ջինջ ու թափանցիկ վտակներ: Լճակին չրջակայքը հեռուն՝ կան պաղատուն ծառաստաններ՝ որոց մէջտեղը կերեւին Կէօլճիւկի միայարկ անակները: Յափշտակուած բնութեան այս չքնաղ և հոգեշահ տեսարանէն՝ կը բաղձանք ընդ երկար դիտել զայն, և սակայն օրը արդէն տարաժամ է, գիշերն իւր սեւութեան քօղը կ'սկսի տարածել այդ եզական դեղավայրին վրայ և տակաւ ծածկել զայն մեր տեսութենէն, և մենք մելամաղձիկ մտածումներով կերթանք դիշերել դիւղակին դեռնայարկ սրճարաններէն մին մէջ: Մեր դոյքերն կը տեղաւորենք անդ, նահապետական սեղանի մը չուրջը նստած կ'ընթրենք, և այնինչ մենէ իւրաքանչիւրն կը պատրաստուի հանդստանալ իւր անկողնոյն մէջ, ահա դիւղին երիտասարդներէն զուարթ և աշխոյժ խմբակ մը կը հաւաքուին ի սրճարան և իւրեանց դեղջկական երգերովը ու պարովը, սրինգովը ու թմբրուկովը դիշերային խոր լռութիւնը կ'աղմկեն, և մենք ի լուր

չինականաց այս զուարթ երգոց ու եղանակաց՝ զմեզ Մարմէնա-սի աշխարհն փոխադրուած կը դանենք։

Գիշերն իր սև վարագոյրը կ՚ամփոփէ, արշալոյսն կ՚երևիՏուընկեան արքայն իր ոսկեճամանչ զլուխն լերանց եռակէն տակաւ վեր կը բարձրացնէ չքեղապանծ՝ և կ՚ողջունէ դրնութիւն հառօրէն։ Մենք ևս կ՚արթննանք, դուրս կելլենք մեր գիշերային օթևանէն։ Կէօլմիւկի առաւօտեան տեսքն ու գեղեցկութիւնը ոչ նուազ նկարագեղ են քան վերեկոյեանն։

Լճակը իշուշ արփւոյն՝ կը փայլի բիւրեղանման, ոչխարք և արջառք կ՚արածին ցօղաթաւրմ մարգագետնին վրայ՝ լճակին եզերքը, ծառաստանաց մէջէն կը լսուին երգեցիկ թռչնոց առաւօտեան քաղցրաձայն ճուռողիւնը. զովացուցիչ զեփիւռն կը շնչէ քաղցր ու հեզիկ։ Աստուա՛ծ իմ, ինչ գեղ, ինչ հրապոյր, ինչ վսեմութիւն, ինչ աստուածաքարոզ բանաստեղծութիւն...։

Յակայն միայն մէկ օր կը վայելենք այդ անհամեմատ գեղավայրին սրտապրաւ տեսարանները, որ գիշերուան օդոյ զովմէ խոնաւութիւնը կը հարկադրէ վաղ յարմայս հրաժեշտ առ լճակին և գմայլելի ջրվակայից, և ուստի կ՚արշաւենք հեռանալոց օրը մեկնիլ անտի և երթալ ի Պոզ Տաղ։

(Յետագայն յաջորդ թուով)

Ե. Ց. ՊԱՐՈՆԵՏՐՈՒՆԻ

ԱՌՏՆԻՆ ԳՈՐԾԵՐ

Մեր վարժարաններու ընթացք. — «Հանրեա Ամօրեայի» մեռնիլը

. . . Խմբագիր. — Անպատեհ չեմ կարծեր, եթէ մեր վարժարաններու ընթացն անցած գարնան վրայ մի քանի խօսք ևս ըսեմ։ Արդէն գիտէք, որ տեսչական պաշտօնը բաժնելու խնդրոյն հետ լուծուեցաւ և Ռասուհի Խորհուրդն, ու Պ. Գ. Տ. Բարթողիմէոսեան յանախաթար՝ իր չունչը մինչև Պրուսա՝ իր բնիկ երկիրն, առաւ։ Ժողովրդեան լրջամիտ մասին բաղդին օրինաւորութիւնն Ռասուհեանի Խորհրդոյ այն անօրինակ անօրէնութեան մասին՝ նայն ինք Ռասուհն. Խորհուրդը վերջն կրգայ թէև, բայց իր պաշտօնը չուղեր շարունակել՝ մեզի իր արժանապատուութիւնն անաղարտ պահելու համար։ Մեզի կե-

բևի թէ չմատնեց որ գպրոցներու վերաբացման օրերն ըրաւ ինչ որ պէտք չէր ընել, և եթէ պիտի ընէր, գանէ պարտաւոր էր ուեւթի կանուխ զարձի ձեռնարկել, և տարեկան արձակուրդէն չարաթ մ'առաք՝ արդէն կարգեալ տեսուչ՝ Սարգեան էֆ. ին արտօնութիւն չտալ որ վարժարաններու վերակացութեան, ծրագիրներու պատրաստութեան և յարմար գատած գործունէից անուանման համար պարտ ու պատշաճը անօրինէ։ Գ. Տեսուչը սոյն արտօնութեան, կամ լաւ ևս ըսել, իր իրաւասութեան վերաբերեալ գպրոցական խնդիրները մինչև վերամուտը կարգի դնելու, գպրոցական պիւտճէն ու ծրագիրներ պատրաստելու, հին ու նոր ուսուցիչներ * որոշելու համար ամէն մ'ուեւթի զբաղիլ և այդ ամենն Ի. ասուճ. Խորհրդոյ վաւերացման ներկայանալ եաքն էր որ նոյն Ի. ասուճ. Խորհուրդը՝ թևրևս Տեսչութեան խառ մը խաղալու կանխորոշ դիտաւորութեամբ՝ անոր առջև կ'անկէ նոր տեսուչ մ'իրրև պաշտօնակից։ Այս անակնկալ անօրէնութեան առթիւ ծագած ժողովրդային յուզմունքն զգաս՝ երկար բանակցութեան և վիճաբանութեան գաշտ մը կ'բացուի առաջանալ երկու օրեակ տեսչութեան և Խորհրդին միջև։ Ինգալէ՝ այն միջոցին գպրոցական կարգագրութիւնները կ'ենթական կարծուած խնդրոյն լուծման, այս է՝ տեսչական բաժանման համար, բարձի թոզի կ'լինին, և երբ վերջապէս կ'մերժուի խնդիրն հաստատակաց ձայնին և վարչային որոշման համեմատ կ'հրաժարի Ի. ասուճ. Խորհուրդն, և Գ. Տեսչին հազ'ւ մը երիտ չարաթ կ'ետք վերսկսելու գպրոցական գործերու կարգադրութիւնն, և ինչ ինչ խնդիրներու համար կենդրոնին հետ բանակցելու։ Յամառանալի այս կրաւորը բաւական չէր, Գ. Տեսուչն ուրիշ գժտութիւնն մ'ունի կ'գանուի Թ֊է և Ա. գպ. վարչութեան կազմէ նոր Ի. ասուճ. Խորհուրդ մը կ'ընտրուի, որուն անդամներէն մի քանին կ'հրաժարին, սակայն հին ու նոր գասատուներու հարցեր կ'ծագին և Տեսչութեան առջև քարտաներ կ'նետուին կարէ մ'անձերու կազմէ որ այս կամ այն գասատուին պաշտպան կանգնելով՝ անոնց պաշտօնի մէջ վերահաստատութիւնը կ'պահանջեն՝ առարկելով թէ՝ ընդունելի տեղ են, խնդճ են, ապրուստի կարօտ են, թէև անկարող, և թէ

* Ցաւ է գիտնալ որ տարեկան արձակուրդին ետք՝ քանի կանոնագրի՝ գոյոր ուսուցչական մարմինը հրաժարեալ կ'նկատուի։

մերժումն կրնայ փոթորիկ դրդռել ։ Զարմանալի կէտն այս է, որ Պ. Տեսչին կարգադրութեանց դէմ կ'ելլեն ճիշտ անոնք, որ արդէն այս մասին անոր ունեցած իրաւասութիւնն ու ձեռնհասութիւնը ճանչցեր էին, սակայն իրենց արժանապատուութեան չէին ձգած ձեռնտու դտնուիլ կրթական գործին, վասն զի Պ. Բարթողիմէոսեանի պահանջումը մերժուած էր, և հետևապէս հրաժեշտ տուած էին ու և է դպրոցական գործի չմիջամտելու արտադրութեամբ։ Անշուշտ չպիտի զարմանայ ընթերցողն ինձ հետ եթէ այսպիսի անհեթեթ ու անարժան ընթացք մ'անդիր ու ազէտ խմբակի մը կողմէ բռնուէր յօգուտ անձնական կամ կուսակցական նկատումներու, բայց երբ իրրև լուսամիտ և ազատախոհ նկատուած անձերու կողմէ անպաշտպանելի դատի մը համար այնքան միջամտութիւն, այնքան եռանդ, այնքան պաշտպանութիւն կ'տեսնեմ բնազդս զարմանքս չեմ կարող զսպել։

Եւ չմոռնամ ըսելու նաև որ Տեսչութիւնն այնքան անողորմ գտնուած չէ մի քանի չատ հին ու բազմավաստակ դատատուներու մասին, քանի որ, թէև դատախազութենէ հրաժարուած անկարողութեան պատճառաւ, Ադդ. Վարչութեան խորհրդով դպրոցական սիւռմճին մէջ ամսական թոշակ մ'որոշած է՝ իրրև հանգստեան թոշակ, այն պայմանաւ որ վարժարաններու մէջ իրենց յարմար դատուած՝ թանգարանապետի, գրադարանի և այլ թեթև պաշտօններ վարեն, նաց աստիճանաւորութեան արիւզ մը պիտի հաստատուի եղեր, որուն հաշիւը պիտի գոյանայ ոչ միայն գործօն դատատուներու թոշակներու համեմատական մասնակցութեամբ այլ և Ադդ. արկղին և այլ որոշեալ աղբիւրներու օժանդակութեամբ։

— Արդէն գուշակեր էի իմ Յուլիս 12 թուակիր նամակիս մէջ՝ որ Հանդէս Ամսօրեայն պարբերը ջնջուիլ պէտք եղաւ պատճառով վիէննական վարժարանի տակի առաջ ապակեպատող Պ. Գրիգոր Սիւլեանի վրայ եղած հատուածները։ Սակայն չեմ կարող երևակայել որ պատկառելի և դիւծո Միսթարեանութեան մը մանքին լոյս տեսած խոհեմագոյն և համայնքիս կրօնական թերթ մ'այն աստիճանի հասցնէ աշխարհին որ ոչ միայն ինձ այլ և Ա. Մամլոյ դէմ այնքան նախատալից ոճով յարձակի, իմ խոսքերն խեղաթիւրելով՝ իբր սպաւոր, նպատակեալ անուանարկէ, Ձեր թերթն անկեղծութեամբ, զղջալով անուանէ և իր հայհոյու-

թիւններըը պակէ այնպիսի պատճառաբանութեամբ մ՚որ պարզապէս գուհիկ ու անհեթեթ ուղեղի մը յատուկ ժպիտունքը կրնայ նկատուիլ։ Ծպլպոպին այդ թշնամական ոճին հետևելու տխուր յատկութիւնը չունիմ ես, Ծպլպոպ՝ որու համար կ՚ըսուի թէ նոյն ինք հոչակաւոր Մէնէվիչեան Վերապատուելին է, թէև անհիմն կ՚խուի ինձ այդ ենթադրութիւնն, այլ մտադիր եմ բուն խնդիրը վերստին պարզել ընթերցողին առջև, պորպոլան Հանդիսին թողլով իր բարկութեան ճարակ ինտուելու ծանծաղաբանութեան մէջ։

Եւ ինչո՞ւ այսքան զայրոյթ Մխոխիդ դէմ։ վասն զի ինչ որ սուտին բուսիկ և խաւարի մէջ գլուխ հանելու ջանքեր կ՚ինէին, ես մեղաւորս երեան հանեցի, չէ թէ, ինչպէս կ՚գրէ պորպոլան ընթերն Առաջնորդի ու քահանայի ղրդմամբ, այլ ի հին աբժանահատ անյի մը տուած ստոյգ տեղեկութեանց համեմատ, անմ՚որ Վիէննական վարժարանն ապրած և Պ. Միւսլեանի նկատմամբ բռնուած ընթացքին ականատես եղած է։ Ես բնաւ ըսած չեմ, ինչպէս քաչքչելով գրածս կ՚հրատարակէ Ամօրեան, որ Միւսլեան աշակերտը բուն կրօնափոխ ընելու ճիգեր եղած են, այլ միայն նախապան դնելով թէ կարգ մ՚եկեղեցիներու դաւանանքի մասը կ՚կազմէ մեզ պէս հերքիչներնէ ճշմարիտ փառքը հրաւիրել, տեղւոյս Մխիթարեանց վարժարանն ալ, այդ սկզբունքին հաւատարիմ՝ գիշեր ցերեկ յորդոր կարդացած է իր խնամոց յանձնուած այդ աշակերտին, որ ընդունի ճշմարիտ կրօնն, ապաշխարէ ու հաղորդուի, պայմաններ՝ որոց կատարմամբ միայն Մայրավանքը դրկուելու և եկեղեցական լինելու արժանի պիտի դատուէր։ Միթէ սի և նոյն սկզբունքը չհաստատե՞ր և Ամօրեան երբ կ՚ըսէ իր Սեպտ. թուոյն մէջ թէ՝ ինչպէս ամեն corporaton, ամեն ընկերութիւն իր որոշ պայմաններն առնի որմէ չի կրնար աղաչ կացութիլ . . . նոյնպէս ունի և Միսրանութիւնն . . . ԵԹԷ ՊԱՏԱՆԻՆ ՍԻՐԱՑՕԺԱՐ ՅԱՆՁՆ Կ՚ԱՌՆՈՒ ԱՅԴ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՆ, ԵՊԵՐԵԼԻ՞ ԵՆ ԸՆԴՈՒՆՈՂՆԵՐԸ։ Ճիշտ այդպէս է։ Ամօրեան կ՚ընդունի որ Միսրանութիւնն և տեղւոյս վարժարանն հաստատուն ծաւալման ընկերութեան ճիւղերն են, և հոգիներու փրկութեան գործը չեն կրնար զանց ընել։ Միայն այս տարբերութիւնը կայ չափահաս կրօնափոխին և կրօնափոխութեան յորդորուող աշակերտին մէջ, որ առաջինն իր ազատ կամքէ, անկախութեն կ՚չարժի, մինչդեռ երկրորդն անձնուէր և իր խելքի վիճակէն օգուտ քաղելու մտօք ի գործ դրուած յորդոր-

ներու և փայլուն խոստումներու բերմամբ, եւ այս վերջին պարագային մէջ միթէ վստահութեան ղեղծում չկա՞յ, դաշինակութեան նուիրական պաշտօնին դէմ մեղանչում չկա՞յ այն անձերուն կողմէ որ փոխանակ աշակերտներու միտքն ու հոգին ազատօրէն չինելու, կ'ենթարկեն անոնց նորաբոյս կամքին վրայ բարոյապէս ճնշում բանեցնել։

Բոլորովին հեռի է իմ նպատակէս արատ դնել Միաբանութեան մը վրայ՝ որու գրական ծառայութիւնները առ Ազգն դնահատողներէն եմ։ և որ թերևս անտեղեակ կամ անհաւան կ'գտնուի ապօրէն ֆոթոզրաֆիա մը զոր վերստին հատատեցնելու տրիպեց դիս Մղկռտղի քմածին բացատրութիւնն։ Ես, անշուշտ և Ա. Մամուլ, կ'խորշիմ ո և է կրօնական վիճաբանութենէ իրրեւ անվայել ընթացք, կուսակից եմ խղճի ազատութեան և հաւատարապէս կ'յարգեմ ամեն դաւանութիւն, սակայն կ'դատապարտեմ այն ամեն միջոցներն որ յայտնի կամ գաղտնի նպատակ ունին հաւատափոխութիւնն, լինի այդ բողոքական, կաթոլիկ կամ այլ դաւանութեան կողմէ, իրրև անարժան մարդասիրութիւն։ Ուստի՝ թող չարունակեն Մխիթարեանք եթէ կամին, ինչպէս որ բացէ ի բաց կ'յայտարարէ Հանդէսն, կաթոլիկոսարան պրոպագանդա ընելու, վասն զի՝ երէկ կ'ընէն էրէնց պարտէզը և կոպտօրէն կ'գործէ Մղկռտղը՝ անշուշտ ճշմարիտ լոյսն իր կողմը տեսանել կարծելով, բայց թող չզայրանան նաև եթէ այդ պրոպագանդչի չհաւատակութիւններն մերթ ընդ մերթ հրապարակ կ'ելնեն և լուսամիտ անձերու ծիծաղ ու պարզամիտներու զարմանք կ'պատճառեն, զարմանք՝ զոր անմիջելի գտնելով իմ նախորդ նամակիս մէջ, նշաւակեր էի այն քանի մ'անձերու ընթացքն որով իրենց դժգոհութիւնն յայտնել ուզեր էին Հանդէսը ետ ուղարկելով, և չէ թէ ինչպէս դրպարտօրէն կ'գրէ Մղկռտղն, այդ չարժումը գովելով։

Բայց ի՞նչ հարկ երկարաբանել այս մասին։ Կարող էի իրրև վերջաբան մէջ բերել Պ. Գր. Սիւլեանի էբեռանոյ խոսրովեանոցին զոր ըրած է արգէն իմ ակնարկած արժանահաւատ անձին, բայց առ այժմ զանց կ'ընեմ, և կ'յորդորեմ Մղկռտղն որ աւելի քաղաքավար և հասկանալի լեզու մը գործածէ, եթէ չի փափաքիր իր ծաղրելի դիրքը ներկայ խնդրոյն մէջ պահել։

11 Սեպտեմբեր ՍԻՍԱՑԻ

ԽՄԱՍՏԱՍԷՐ ՄԱՆԿԻԿ ՄԸ *

ԹՈՒՐՔ ՈՒ ՄԱՅՐ

Թո՛ղ չըսեն թէ որքան մայր մ՚իր զաւկէն հեռու գտնուի, որքան իր կաթէն, իր գուրանքէն զանի զրկէ, որքան՝ վերջապէս, վարձկան ծիծմօր մը կամ սպասուհիներու ձեռքը թողու զանի, դարձեալ երբ իրարու հանդիպին իսկոյն արիւնը կ՚խօսի, կ՚քաշէ՝ իրր էլեկտրական անդիմադրելի ոյժ մը, մայր ու որդի՝ իրարու մօտ, իրարու գիրկը կ՚նետէ և կաթոգին համբոյրներ ու սիրուն ժպիտներ իսկոյն կ՚ցրուեն այն անպերն որ հեռաւորութեամբ կամ բացակայութեամբ մայր ու որդւոյ մէջ պահ մը գիզուած կ՚երևէին, և այդ գրկախառնութիւնն աւելի զմայլելի, աւելի անուշ կ՚գործեն։ Թերևս այդ պատահի սիրահար ու սիրուհւոյ մէջ, բայց դժուարին է ըմբռնել որ երկար օրեր ու ամիսներ մօր մը գրկէն ընկած զաւակ մը, օտար անունդի, օտար դէմքի, օտար խնամքի վարժած մանկիկ մ՚որ այնքան ընդունակ է արտաքին տպաւորութեանց, յանկարծ ընդդիմի կամ արեան ուժով յարի այն էակին, որ մէկ իրեն ծնունդ տուած է, սակայն մայրական սրբանուէր պաշտօնը չէ կատարած։

Ա՛հա այս երևոյթը փորձով իմ վրայ դպած, դպած որ օրէ օր կ՚պաղէի իմ մօրմէս, ինչպէս ինք իմէն, կ՚դիտէի որ չէ թէ արեան այլ կաթի զօրութեամբ կ՚փարէի հետզհետէ իմ ծիծմօր, և արդէն այս մատաղ հասակիս մէջ կ՚սիրվէի միայն այն կողմն ուր չահ ունէի, ուր անունդ ունէի, ուր զրգանք կ՚վայելէի, ինչպէս կ՚մխին կ՚ըսեն չափահաս մարդիկ աշխարհի վրայ ընդ հանրապէս՝ ուր որ իրենց անձնական չահու հրապոյրը գիրենք կ՚կոչէ։ Այսպէս նաև երես կ՚դարձնէի այն անձերէն, որ թէև արենակիցներ, հետս իրրև հեռաւոր օտարականներ կը տեսնուէին, հետևապէս իմ բոլոր մանկային խաղերս, իմ բոլոր անմեղ քծինքս, խնդագին ճռուողումներս իմ Սաէլա սորցուսիս համար էին, և երբ՝ արդէն եօթ ութ ամսուան՝ կ՚յաջողէի հազար ու մէկ ծիծաղներով՝ քնքուշ մատիկներովս անոր

* Տես Ա. Մասուլ թիւ 11։

Ծոցը բանալ և աչերս անոր բիրերուն յառած սիրագին, գլուխս թաղել իմ կենաց ապրիւրին մէջ, ալեւարհ իմս կ'լինէր և կէս կողկողագին և կէս զուարթագին ձիչեր հանելով անոր իմ սէրս և չնորհակալիքս կ'յայտնէի։ Նոյն պահուն՝ ո՛վ կ'հարցնէր թէ բուն մայրս էր Նարդիկ և չէ թէ այլ օտար, անծանօթ կին մ'որ լոկ բաղդին բերմամբ դիս դիեցնելու կոչուած էր, որ եթէ ոչ ինք ուրիչ մը կրնար այդ փափուկ պաշտօնը կատարել, և այսպէս դիեցիկս այս կամ այն կնկան հոգեզաւակ դառնալ՝ իբր անմայր դժբաղդ էակ մը։ Եւ Մաէլլա արդէն իրաւամբ կ'զգար որ յաւակնան մեծ տեղ մը կ'բռնէր մեր տան մէջ, իր փափաքն հրաման մ'էր, իր ազդեցութիւնն օրէ որ կ'աւելնար ինձ տածած սիրոյն հետ, և սակայն գիտէր համեստութեան երևոյթով քօղարկել՝ նրբամիտ կին, իր իշխանութիւնն, թերևս աւելի իմ ծնողաց վրայ տիրապետելու և անհրաժեշտ անձ մը նկատուելով՝ տան տնտեսութիւնն ալ ձեռք ձգելու համար։

Եւ իրաւ՝ սովորութիւնն՝ որ երկրորդ բնութիւն մ'է կ'ըսուի, որքան մը հոգածութենէ հրաժեշտ տալու սովորութիւնն, արդէն գրաւած կ'երևէր մտս սիրան, որ սկիզբներն այնքան գորով, այնքան եռանդ ցոյց տուած էր դիս խնամելու, և այժմ այնքան սառնութեամբ կ'վարուէր հետս՝ գրեթէ լիովին անտեսուր լինելով իր զուարճութեանց, իր տօնական այցելութեանց, ընկերային հանդիսներու, այնպէս որ հապճեպ ուրեմն դիս կ'յիշէր և մերթ ընդ մերթ գալով թեթևակի կ'մրմնջէր։

—Արթիւրս (Թամիկ) սիրուն Արթիւրս, ինչպէս է, ինչ կ'ընէ, ի՞նչ կ'ուտէ, անուշի՛կ է — և ապա թիթեռնիկի պէս կ'սահէր դուրս կ'ելնէր գոյնզգոյն հագուստ, դիս գիրկն առնելու և համբոյր մը տալու չնորհն ալ ղլանալով։ Իսկ երբ իմանար որ անհանգիստ եմ կ'նեղանար, գրեթէ կ'թքռտումբեր դիս և կծու ձայնով մը կ'սաստէր.

—Է՛հ, Արթիւր, համբ հոտը կ'փախցնես, իմ այցելութեանց արգելք կ'լինիս։ Այս ի՞նչ է. հիւանդ, միշտ հիւանդ. ա՛լ գըլուխ չունիմ . . . Դու հոգ տար, Մաէլլա, զաւկիս . . . վարձքդ եւելօք պիտի ընդունիս . . . ես ժամանակ չունիմ . . . բոլոր դրացիներս կ'ծանդան վրաս որ այսչափ կապուած եմ լաճիս . . . և ցոյց կ'տան ինձ բարձրադիր կիներ որ իրենց տանիները տան մէջ չեն պահեր այլ հեռու դիւղերը կ'դրկեն և տարիներով չեն տեսներ . . . , և այսպէս մրմնալով անդադար ակնարկ մը կ'նետէր ինձ թեթևոզի մայրիկս ու կ'հեռանար, մինչդեռ ես՝ եթէ ոչ լեզուով սրտովս կ'ըսէի.

— Վա՛յ քեզ մայրիկ . . . ինչպէս չուտ մոռցար զաւակդ . . . մինչ մեծ քաջութիւն մ՚ըլլիր ինձ լոյս տալով . . . կատուիկներն անգամ աւելի բազդաւոր են քան դիս . . . մինչ մայրութեան չնորհ կա՞յ վրադ . . . : Եւ փոքրիկ սիրտս աւելի ուժգին կ՚զարնէր, և աչուընեռս կ՚լեցուէին: Իսկ հօրս երեսն հագիւ չաթաթը մի անգամ կ՚տեսնէի, և այդ ալ պատահմամբ, երբ ատնտուս դիս տան պարտէզը պտոյտի կ՚հանէր: Այն ատեն ինձ կ՚մօտենար և նախ սուր աչօք Սոէլլան վերէն վար չափելէն ետև՝ կ՚ըսէր.

—Բազդաւոր է տղաս, որ քեզ պէս անուշիկ ծիծմոր մը գիրկը կ՚նստի . . . և գիտես որ ես և տղաս մէկ ենք . . . դու Նունէի վայրագ նայուածքը չունիս . . . նէ յիմար էր. դու ընտանի կ՚երևիս . . . և ապա՝ մինչդեռ Սոէլլա ինձ նայելով առնո առջև կ՚կտրտուէր, բարի պտուղ հայրս մէկ ձեռքով քիթս կ՚սեղմէր, կռնակս կ՚ծեծէր, սիրուն լակոտ, աղուորիկ մկլէզ, իրր հայրական սիրոյ անհամ բառեր, ինձ կ՚ուղղէր, և միւսոյն ատնտուս վիզը կ՚չոյէր . . . ի վերջ՝ — Եթէ խելօք նստիս ու չլաս, քեզ իրիկունը շաքարիկ պիտի բերեմ կ՚ըսէր, և կծիկը կը դնէր որպէս թէ գողութիւն մ՚ըրած լինէր.

Առանց ըմբռնելու որ խոստացուած շաքարիկն իմ թէ ոչ ատնտուս բերանը պիտի հասնի, կ՚մտածէի թէ խեղճս խելօք էի քան հայրիկս, ինչպէս կ՚լինին միշտ ընկեցիկ որբ մանկիկներ, վասն զի լալու համար ոչ խիթ, ոչ գանգատ և ոչ գրգիռ ունէի մօրս կարօտն, որ քիչ քիչ կ՚մարէր սրտիս մէջ առանց վիշտ կամ տրտունչ պատճառելու:

Այսպէս՝ ծնողական տաքուկ գգուանքէն զուրկ՝ և Սոէլլայի ծոցէն ու բերնէն կախուած կ՚քամէի ու կ՚ծծէի կանուխէն օտարին կաթն, օտարին ձայնի թրթռումներն, օտարին չունչն ու մանկային օրորներու շեշտերն, և զգալի կերպով կ՚այլակերպէր անուշա յիս հայրենի բնոյթ, յատկանիշ: Անուշա իմ բաժինս պիտի լինէին մարմնոյս ու հոգւոյս մէջ սպրդով այն օտարոտի սերմերն որ զարգանալով ապագային մէջ իմ կենացս վրայ պիտի ներգործէին: Եւ իրօք՝ միմէ կաթնկեր մանկիկ մ՚իր մօր կաթին հետ չծծեր ոչ միայն կենսատու սնունդ մ՚այլ և այն հոգեկան ու բնաւորական ձիրքն որով ի բնէ կ՚կազմուի տոհմային հարազատ նկարագիր մը, և որով ժողովուրդ մը կ՚զանազանի ուրիշ ժողովրդեան մը նկարագրէն: Այս մասին տակաւին չխօսիմ, քանի որ կենաց աղբիւրին չնորհիւ մանկիկ մը

կ'ընդունի ոչ միայն բերնով, աչքով, ականջով, այլ իր բոլոր մանկտյին նորածին փափուկ զգացողութեամբ այն ամեն մայրաքաղաքներն՝ որ կ'ծագին ակնարկէ, լեզուէ, ձայնէ, ծիծաղէ, անմեղուկ խաղերէ, և դրոշմուելով իր ուղեղին մէջ պիտի կազմեն մանկան էութեան բնատիպ տարրները։

Եւ արդեօք քանի՞նե՞ր ինձ վիճակակից են այս ժամուս, հայ ընտանեկան շրջաններու մէջ, ուր յոյն, Ֆրանսացի, անգլիացի, գերմանացի տանտուներ, դայեակներ, սպասուհիներ ու վարժուհիներ կարևոր դիրք մը բռնած կ'գործեն աւերումներ՝ անոնց սրտին մէջ կախեցնելով արիւն դարձած կաթի կայլակներու հետ լեզուական, բնաւորական, մտաւորական և բարուց օտարոտի տպաւորութիւններ և ծնունդ կ'տան շատ տեղ հայ բնաւորութեան և իմացականութեան մէջ երևան եկած այն այլազան և չատերուն անբացատրելի տարադրային երևոյթներու, որ վերջէն օտարամուտ ու բազմազան դաստիարակութեամբ աւելի կ'զօրանան, ուսոի և տհմայն կենաց ընթացքին հակամարտ ուղղութիւններ կ'դրոշմեն։

Վ.

ԱՂՔԱՏԻԿ ԶՐԻ ՍԱՆՈՒՆՔ

Խմբագիր Տէր,

Վերջին երկու տարիներս ներքին դաւանելէն կարօտ Աղդայնոց քաղաքս գալնելուն պատճառաւ վարժարանաց ձրի սանուց թիւը անհամեմատ կերպով բարձրացած լինելը բարեսէր Աղդայնոց ուշադրութեանը յանձնուած լինելով՝ հետևեալ անձինք ձրի սաներ արդեգրելով՝ նոցա պրենական և դպրոցական պիտոյքը հոգալու պատուաստիւնը ստանձնեցան։

Բարեսէր Ոճ	երեք	ձրի	սանի	համար	տարեկան	6	ոսկի
Մեծ. Տ. Դաւոպարեան	մէկ	»	»	»	2	»	»
Մեծ. Ռ. Ոքքերեան	»	սանուհիի	»	»	1 ½	»	»

Կ'յուսամ որ, Իզմիրի նման ջ ջերմայրեր ջեղ, ասոր օրինակ տալնու ուշադրութիւն հետզհետէ տրամանագրելոյ բաղդն պիտի ունենամ։

Տեսուչ երիտս վարժարանաց
Մ. ՍԱՐԿԱՆ

Իզմիր 11 Մեպտ. 1897

Աղբէն զանազան պարագաներու առթիւ քաղքիս հայ Հասարակութեան մէջ առաւոտահրատ անձեր յոյժ տուած են արդեամբ թէ ո՛րքան կ՚կարեւորին թշուառութեան, հետեւապէս տարակոյս չունինք որ ներկայ պարագային մէջ ևս շատ դժուասէր և աղօրմասէր աղջայինք պիտի վրդովեան Աղբ· վարժարանաց Տեսչութեան կոչման իրաւունքն պատասխանել և ըստ չափու կարողութեան մասնակցիլ այս բարեգործական ձեռնարկին, նկատելով որ աղջային ելմտից վիճակը չներեր նորեկ այլ արեւնակից չքաւոր ոանուց կրթական պիտոյից կարելի եղածին չափ ձեռնտու դանուիլ։

Ա Յ Լ ԵՒ Ա Յ Լ Բ

Երիտ՚ն խաղընկեր· — Մատամբ սպիտակ և մատամբ սև խաղաղ, կամ սպիտակ ու սև խաղաղ, կարելի է արտադրել մի և նոյն որթեւտունկին վրայ, առնելով սպիտակ և սև որթեւտունկի մը ճիւղն և անոնց ծայրերն իրարու հետ չփելով, ապա թոյլ-տրէն զանոնք իրարու հետ կապելով՝ հողին մէջ տնկելէն առաջ։ Սակայն պէտք է խնամքը ընել այդ գործողութիւնն որպէս զի այս երկուքն խաղողի պատուաստը բռնէ։

— Մէյ և մըն ալ· — ո՛պատմեն թէ Միլէ նկարիչն որ իր տիեղերահռչակ հանրաւը առաջաւ Անժելէ՚ս պատկերին պատճառաւ, երբ տակաւին նորահատակ էր և ազքատ, իր նկարչական ձարտարութիւնը կ՚գործածէր մերկութիւններ նկարելով, զոր դիւրաւ կ՚գնէին նկարավաճառները։ Միլէ բարեպաշտ անձ մը լինելով՝ այս անտակ առուտուրը իր բարոյական զգացումը կ՚վիրաւորէր, և բարերային Աստուց զայն արիւթեամբ՝ երբ երկու արուեստասէր անձերու այս խոստակութիւնը լսեց, խոստակութիւն մը՝ զոր կընկին պատկերհանի մը խառնուիլին մամ՝ ուր դրուած էր իր վերջանգամ յաւերժահարսերէն մին, — Ո՞վ է այս Միլէն, կըսէր խոստակիցներէն մին։ — Ո՞չ, կ՚պատասխաներ միւսը, պարոն մ՚որ միշտ մերկ կիներ կ՚նկարէ։ — Այնուհետեւ Միլէ լաւ ևս համարեց անօթի մնալ քան մերկութիւններ նկարել։

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՍԱՀՄԱՆԱՑ

Թղթիւրի համար	տարեկան	3 1/2	ոսկ. ղեկ.
» »	Վեհցամսեայ	2	» »
Ազգ. վարժապետներու	»	2 1/2	» »
Ե. Պոյաճ եւ Փարր Ալիսյ	»	4	» »
» »	»	2 1/2	» »
Ազգ. վարժապետներու	»	3	» »
Ընտանեաց համար	»	8	թուրք ոսկի
» »	»	4	» »
Եւրոպայի	»	17	ֆրանկ
» »	»	9	»

ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՆԻ

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

Կ. ՊՕԼԻՍ —	Մեծ. Տիգրան էֆ. Հիվանդիկեան Խմբագրապետ Հետեւեալ Շաբաթ Գալոյ Ալի նաւամուխ թիւ 20
» —	Մեծ. Նշան էֆ. պէրպէրեան Էմի Զաւրախյ. նաւամուխ թիւ 61
» —	Մեծ. Միքայէլ Գաբրիել Գազանակէր խան թիւ 46 պահնիկ Գաբիւ.
ՄԱՂՆԻՍԱ —	Մեծ. Մկրտիչ էֆ. Էքիմեան
ԷՕՏԷՄԻՇ —	Մեծ. Տիրան էֆ. պէնտիքեան
ՕԱՄԱՆՆ —	Մեծ. Եղբայրներ էֆ. Մարգոսեան
ԵՐԻԶԱ —	Մեծ. Յարգիս էֆ. Ամեանեան
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ —	Գեր. Տ. Յովհան եպիս. Խոսրովեան
ԳԱՀԻՐԷ —	Մեծ. կարապետ էֆ. Դաւտարեան
ՄԱՆՉՈՒՔՐ —	Մեծ. Տիգրան վարդանեան
ՈՄԻՍՇԻՒՀ —	Մեծ. Գաւիթի եֆ. Տէօմէնեան
ՊՕՍՓՕՐ —	Մեծ. Տիրան էֆ. Թաշճեան
ԴԱՒՐԻԺ —	Մեծ. Տօք. Փեշտեմալեան
ԱՏԱՆԱ —	Մեծ. Յակոբ Տ. Պօղոսեան

Հասցէ

Մ. Մամուրեան

խմբ. Տիօրէն Ա. Մ–ի ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ

M. Mamourian

Rédacteur de la Revue

« Arévélian Mamoul » SMYRNE

ԱԶԳ

Կը խնդրուի Ա. ՄԱՄԻՃԻՆ Դատաւորական Գաս. Համաձեռնարկներէն որ բարեհամին իրենց բաժնեգիրն փոխանակ դրկել Խմբագրութեանս: Ի դիմումին բաժանորդաց Խմբագրութիւնս կ'ընդունի Սամ. թղթադրոշմ 20 հատը ան կ ամէնէն հաշուով, կամ փոխ-գիր տեղոյս կամ Կ. Պոլսոյ վրայ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Գրաստիւս ստացած է

ՆՈՐ ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ Հայերէն գրաբար լեզուի. — Սիմէոն Գափամաճեան, բարձրագոյն դասընթացք տարրական նախակրթարանաց, 260 հրահանգք, 64 գրաբար հատուածք. Տպագր. Կ. Մաթիկեանի Կ. Պոլիս 1897. Հրատարակութիւն Պալենց եղբարց գին 7 ղրուշ:

Պատկերազարդ բնական պատմութիւն. Ա. կենդանաբանութիւն Բ. բուսաբանութիւն Գ. հանքաբանութիւն ի Հ. Դանիէլ վ. ի Մկնի վիեան — վիեննա. Մխիթարեան տպարան — կազմուածքի գինը՝ Ա. 4, 25 Ֆր. Բ. 4, 25 Ֆր. Գ. 2 Ֆր.

ՆԱԽԱՏԱՐԵՐՔ ԲՆԱԴԻՏԱԿԱՆ և ԲՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ Ա. մաս, ե. Թլցենեան, հրատարակութիւն Պալենց եղբարց — տպագր. Մաթիկեանի 1897 գին 5 ղրուշ

Ընդունք որ կ'փափաքին իրենց երկերն թերթիս մէջ ծանուցուած տեսնել, պարտին էջէ-ոչն օրինակ խմբագրութեան հասցնել:

Hon. Rédaction